YALE
MEDICAL LIBRARY

HISTORICAL
LIBRARY

COLLECTION OF
Arnold C. Klebs

KOPPEINOKULATIONEN

I DET ATTENDE AARHUNDREDE

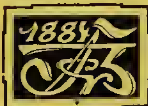
SÆRLIG I DANMARK-NORGE

AF

PROF. DR. JUL. PETERSEN

SÆRTRYK AF BIBL. F. LÆGER. 7. R. 2. BD. 5. H.

—Petersen (J.) Kop
lationen i det 18de Aarhundrede, særlig i Danmar
[Inoculation of small-pox in . . .] Bibliotb.
Kjøbenh., 1891, 7. R.. ii. 267: 351.-

Christ. VII

KØBENHAVN

FR. BAGGES BOGTRYKKERI

1891

Collect: A. C. KL

KOPPEINOKULATIONEN

I DET ATTENDE AARHUNDREDE

SÆRLIG I DANMARK-NORGE

AF

PROF. DR. JUL. PETERSEN

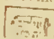
SÆRTRYK AF BIBL. F. LÆGER. 7. R. 2. BD. 5. H.

KØBENHAVN

FR. BAGGES BOGTRYKKERI

1891

YALE
MEDICAL
HISTORICAL
LIBRARY

I.

Efter at den egentlige Pest henad det 17de Aarhundredes Slutning var begyndt at blive sjældnere, traadte en anden morderisk, epidemisk Sygdom, der i øvrigt ogsaa var kendt lige fra Middelalderens tidlige Tid, og som ofte benævnedes Pestis variolosa, mere og mere i Forgrunden og lagde bestandig stærkere Beslag paa Lægernes Opmærksomhed. Disses Bestræbelser gik naturligvis først og fremmest ud paa at finde effektive Helbredelsesmidler, og den store „engelske Hippokrates" *Sydenham* blev ogsaa paa Koppesygdommens Omraade i saa Henseende den toneangivende. Hans Terapi bestod navnlig i hans sædvanlige, voldsomme Antipyrese, Aareladninger, ved Sygdommens Begyndelse, senere store Doser af hans Yndlingsmiddel Opium; dette sidste Middels beroligende Virkning paa den tumultuariske Bevægelse af Blodet og „Spiritus vitales" og paa den heraf fremgaaede Uro hos Patienten tillægger han saa stor Vægt, at han betragter det som et Specifikum „ligesom Kinabarken i Intermittens" og rask anbefaler det ogsaa hos smaa Børn som et Livet reddende Middel, naar der ved konfluerende Kopper „er Fare paa Færde" [1]).

[1]) Works of Sydenham, made English by *J. Swan*, London 1749, S. 351.

Det mirakuløse Held, der synes at have fulgt denne terapeutiske Matador under al hans hazarderede Færd, svigtede imidlertid hans mindre lykkelige Efterlignere, og til Trods for det tilfredsstillende i en saadan Kraftterapi for Hippokratikernes altid levende Trang til Kurbedrifter, maatte Lægerne dog lige overfor de massevis optrædende Dødsfald snart tabe Modet og tilsidst bekvemme sig til at lægge Mærke til den af de doktrinært fornemme Hippokratikere hidtil ringeagtede Folkemedicin, som efter gamle Traditioner havde sat en ganske ejendommelig, profylaktisk Optræden i Scene imod denne Sygdom.

Det fremgaar af paalidelige Beretninger fra Orienten og fra de forskelligste Egne af Europa, at gennem lange Tider havde Almuen søgt ved en kunstig Paaførelse af Kopper at sikre Børnene et mildt Forløb deraf og Immunitet mod ny Smitte, og at kloge Koner og Mænd dreve Sagen professionelt. Det gik overalt, i det mindste i Europa, under Betegnelsen „at købe Kopper", og var i Reglen forbundet med mystiske Ceremonier og Besværgelser[1]). Selve Paaførelsen af Smitte udførtes paa meget forskellig Maade, ofte ved at binde et Baand, der havde været i intensiv Berøring med en koppesyg, om Armen eller Benet paa den, der skulde købe Kopperne, i Kina ved Indbringelse af Koppeskorper i Næseborene, enkelte Steder dog ogsaa ved Indstik eller Indsnit i Huden. Vort Land synes at have Æren af først at have fremdraget Metoden i den lærde Litteratur, idet vor store, lægevidenskabelige Forfatter *Thomas Bartholin* omtaler den som kendt i Danmark i to af sine Skrifter[2]). Naar

---

[1]) *De la Condamine*, i Mem. de l'acad. des sciences 1754 (dansk Oversættelse af Lodde, Kbhvn. 1755. S. 3). *Kurt Sprengel*, Versuch einer pragmatischen Geschichte der Heilkunde, 3ie Aufl., V 2. S. 874 ff.

[2]) De medicina domestica Danorum. Hafn. 1666. Pag. 422. — Epistola de transplantatione morborum. Hafn. 1673. Pag. 5.×

× [illegible] 1674

M. Salomonsen i sin fortjenstfulde Disputats[1]) antager, at Bartholins Udtalelser ikke referere sig til Indpodning af Kopper, da er dette vel for saa vidt ganske korrekt, som her vel næppe har været Tale om en virkelig Indpodning i mere moderne Forstand. Men at et saadant ejendommeligt „Koppe-Køb“ har fundet Sted ogsaa hos den danske Almue, fremgaar tydelig af Bartholins Ytringer. Han siger: „novi certe non paucos, qui variolas sibi pretio emant“, og han ved, at der er „nonnulli qui mercaturam variolarum exercent“; „inter vulgus receptum est, ut quot variolas quis desideret, totidem ab altero emat. qui variolis decumbit“ og „de eventu testatur multorum experientia.“ Men selv tillægger Bartholin unægtelig Metoden ingen reel Betydning. Skønt han er sin Tids Barn og ligesom sine lærde Samtidige fra yderst troende Udgangspunkter spekulerer over Sygdommes mer eller mindre mystiske Paaførelse eller Borttagelse (Medicina magnetica, Transplantatio morborum), opfattede han dog denne Koppeoverførelse som hørende til de rent imaginære Kure, til de „errores in Medicina“, med hvilke den naturvidenskabelige Lægekunst aldeles ingen Forbindelse kan have. Og hans Omtale deraf fik da heller ingen som helst praktisk Betydning, hans lærde Læsere opfattede Fænomenerne paa samme Maade som han.

Det var først i Begyndelsen af det 18de Aarhundrede, at en aabenbart vel instrueret og intelligent Læge i Konstantinopel, *Timoni*, fik virkelig Interesse for denne Side af Folkemedicinen og gav sig til paa indgaaende Maade at observere de mærkelige Overførelsesfænomener. Dertil var der nu ogsaa ganske særlig Anledning, idet en gammel Thessalierinde netop dengang drev sin Ind-

[1]) Udsigt over Københavns Epidemier i sidste Halvdel af det 18de Aarhundrede. Kbhvn. 1854. S. 45.

podningskunst i Konstantinopel i meget stor Stil og med et glimrende Resultat. Mange tusinde skal hun i Løbet af en Del Aar have inokuleret — kun ikke de egentlige Tyrker, hvis Prædestinationslære hindrede dem i at nyde godt af Metoden — og det saaledes, at alle kun fik et let Anfald af Sygdommen med sparsomt, svagt suppurerende Eksantem. Hun drev sin omfattende Forretning i den kølige Aarstid, indpodede kun sunde Personer og tog Materialet fra lettere, ikke konfluerende Tilfælde paa det Tidspunkt, da Pustlerne i Ansigtet begyndte at tørre ind. Koppematerien til Podning kom hun, efter at have udtømt den af Pustlerne, i et lille, lukket Glas, som hun holdt varmt ved at gemme det paa sit Bryst indtil Anvendelsen. Hun erklærede at staa i den hellige Jomfrus særlige Gunst, og med mange mystisk-religiøse Ceremonier foretog hun Operationen, der bestod i talrige Naalestik i Korsform paa forskellige Steder af Ansigtet eller fordelte over Panden, begge Overarme og Brystet. Indstiksstederne besmurte hun bagefter med sit Koppepus.

Atter er det en skandinavisk Læge, denne Gang en svensk, hvem Prioriteten for litterært at ville henlede det dannede Europas Opmærksomhed paa denne Form af Koppekøb egentlig tilkommer. Det er Karl XII's Livlæge *Skragge* (adlet under Navn af Skraggenstjerna), der efter Slaget ved Pultava fulgte sin Herre til Tyrkiet og ogsaa mandig kæmpede ved hans Side i hin mindeværdige „Kalabalik“ i Bender, hvor Karl med sit lille Følge afslog et stort tyrkisk Troppekorps' Angreb paa sit Hus. *Skragge*, der var en opvakt Mand med livlige Interesser (i øvrigt særlig Balneolog), hørte om Inokulationen, satte sig i Forbindelse med Timoni og fik af denne en Beretning, som han straks (1713) lod Karl XII hjemsende. Meddelelsen synes at have naaet Stockholm, men blev

ikke publiceret og bortkom[1]) — de svenske Ministre havde dengang andet at tænke paa end Koppekure. Først da Skragge paa sin Tilbagerejse fra Tyrkiet i 1715 kom til Breslau og under et Besøg hos sin herboende Kollega, den kejserlige Livlæge, Epidemiologen *Klaunig*, omtalte Sagen, lod denne som velmeriteret Medlem af det kejserlige Academia naturæ curiosorum Timonis Meddelelse indføre i Selskabets Skrifter[2]). Men da var den græske Inokulationsmetode allerede bleven bekendt gennem andre Publikationer. Timoni stod nemlig i Forbindelse med den ansete Læge (og Geolog) *Woodward* i London og havde sendt ham en Meddelelse, der af denne straks (1714) besørgedes optagen i „Philosophical transactions“, hvorfra den igen hurtig gik over i det dygtigt redigerede Leipziger-Tidsskrift „Acta eruditorum“. Samtidig fremkom yderligere et lille Skrift om Indpodningen af en Læge i Smyrna, *Pylarini*.

Alle disse Publikationer vakte vel Opmærksomhed hos de lærde Medici, men dog foreløbig kun af ren akademisk Natur. Ingen forsøgte praktisk at tage fat paa Sagen, og det blev saaledes en energisk og højtbegavet Dame, Lady *Mary Wortley Montague*, gift med den engelske Gesandt i Konstantinopel, der har faaet Æren af at skaffe Inokulationen praktisk Borgerret indenfor Lægevidenskaben. I sine berømte og yderst fængslende Rejsebreve ses hun 1717 at have sendt Meddelelser hjem derom efter Erfaringer, indsamlede i Adrianopel[3]). Karakteristisk for Tiden ytrer hun alvorlige, men heldigvis, som det viste sig, ugrundede Tvivl om, hvorvidt det vil lykkes hende at faa nogen engelsk

---

[1]) Rosén af Rosenstein, Underrättelser om Barnsjukdomer; tysk Oversættelse af Murray, 5te Oplag, S. 233.

[2]) Ephemer. nat. cur. cent. 5 & 6. Obs. 2. Pag. 3.

[3]) Letters written during travels in Europe, Asia and Africa. Stereotypudg. Paris 1816. S. 109.

Læge til at gaa ind paa Metodens Anvendelse, da den vil medføre et betydeligt Tab i de Indtægter, Lægerne have af at behandle den naturlige Koppesygdom. Endnu 1717 foretog hun det vigtige, praktiske Skridt at lade sin seksaarige Søn inokulere af en gammel, græsk Kone. Denne mishandlede imidlertid Barnet saaledes med sin rustne Naal, at Gesandtskabslægen *Maitland* skød hende til Side og fuldendte Operationen, der havde det heldigste Resultat (gav omtrent 100 Kopper), hvorom han senere berettede i et Skrift, det første Indlæg fra en Inokulationslæges Haand. Ved sin Tilbagekomst til London i 1721 lod hun ogsaa sin Datter heldig inokulere af Maitland, og dermed var det afgørende Eksempel givet.

En voldsom Koppeepidemi i London ved dette Tidspunkt fandt ogsaa Vej til Kongehuset, og dette fik da Mod til at forsøge Lady Montagues Middel — dog ikke førend det var forsøgt paa seks dødsdømte Forbrydere. der ikke havde haft Kopperne. Maitland indpodede da disse, og paa de fem med det heldigste Resultat; paa den sjette, en Kvinde, forsøgte man den kinesiske Metode, og hun blev alvorlig syg, dog ikke dødeligt. Ved dette Udfald blev den kongelige Livlæge, den ansete *Sloane*, den senere Stifter af British Museum, en ivrig Tilhænger af Metoden, og baade Børn i Kongehuset og mange andre i Aristokratiet indpodedes under Sloanes Tilsyn, alle med gunstigt Resultat. Den anden Livlæge, den ikke mindre berømte *Mead* samt Præsidenten for Royal Society *Jurin* og flere fremragende Læger sluttede sig nu til Sloane, og Lady Montagues Frygt for de engelske Lægers Uvilje mod Inokulationen viste sig fuldt ugrundet. Fra England forplantede Metoden sig ved den dynastiske Forbindelse let og hurtig til Hannover.

Men under Inokulationens tiltagende Anvendelse indtraf der dog enkelte maligne Tilfælde og Dødsfald som

Følge deraf, den slog ogsaa af og til fejl, og snart rejste sig en Opposition derimod, der tiltog i Styrke og ledede s af Præster og ikke faa Læger. I Virkeligheden laa forskellige lægevidenskabelige Betænkeligheder ogsaa ret nær for Haanden. For en skrupuløs Betragtning maatte det let synes betænkeligt eller endog uforsvarligt at paaføre Mennesker en Sygdom, som ogsaa i sin artificielle Skikkelse frembød nogen Fare, og som vedkommende maaske ellers aldrig vilde blive ramt af. De indpodede viste sig ogsaa snart at kunne udbrede Smitte af farlig Karakter til andre paa samme Maade som de af naturlige Kopper lidende, og kunde saaledes bidrage til at vedligeholde og udbrede en Epidemi. Desuden havde de artificielle Kopper den i Hippokratikernes Øjne store Ulempe, at de ved deres milde Forløb, deres ringe Pusteldannelse og ubetydelige Suppuration ikke medførte den grundige „Udrensning", som man ansaa for en saa heldig Virkning af de alvorlige, stærkt suppurerende Koppetilfælde, der ogsaa netop derved antoges at afgive en langt større Garanti med Hensyn til Erhvervelsen af Immunitet end de artificielle. Denne Antagelse bestyrkedes yderligere ved, at man af og til saa naturlige Kopper indfinde sig kortere eller længere Tid efter en Indpodning med positivt Resultat. Adskillige Læger mente, at Metoden kun passede for Orientens Klima og Levevis; andre Læger, og det af de virkelig videnskabelige, nærede paa Forhaand en velforstaaelig Aversion mod Inokulationen som frembaaren af en ukyndig Empirisme og fra først af oven i Købet forbunden med en frastødende Magi. De sangvinske Terapeuter, som stolede paa den Sydenham'ske eller andre nyopfundne Kurmetoders Ufejlbarhed, ansaa Indpodningen for overflødig. Men mere end alle disse lægevidenskabelige Betænkeligheder maatte de teologiske Indvendinger virke paa Befolkningen. Ikke faa fanatiske, engelske Præster

erklærede Inokulationen for en „satanisk Kunst“. som forvorpen vilde søge at krydse Guds retfærdige Straffedomme og i det hele gribe ind i Forsynets uantastelige Prærogativer.

Ogsaa toneangivende, medicinske Autoriteter erklærede sig imod Metoden, ikke just i England, men i Frankrig, hvor det traditionelt konservative *Galen*'ske Fakultet i Paris rejste stærke Indvendinger, og ligesaa i Tyskland, hvis dengang herskende *Stahlian*'ske Medicin saavel ved sin nøje Forbindelse med Pietismen som ved sin videnskabelige Grunddoktrin om Nødvendigheden af „Sjælens“ uforstyrrede Virksomhed under alle Sygdomsprocesser maatte paa Forhaand være uvillig stemt mod saadanne Indgreb. Endnu under Metodens første Triumfer i England og Hannover, straks efter Fremkomsten af Maitlands og Jurins første Skrifter, optraadte
1731 en af Stahls ledende Disciple, *Daniel Gohl*, i de af ham redigerede og ansete „Acta medicorum Berolinensium“ med et skarpt Indlæg derimod, hvorved han i ethvert Tilfælde standsede den begyndte Indpodningsbevægelse i Hannover og støttede den engelske Opposition, der i en hel Aarrække holdt Inokulatorerne Stangen.

Først henad Aarhundredets Midte fik disse nogen Vind i Sejlene, styrkede ved gejstlig Bistand. Det var den frisindede og energiske Biskop *Maddox* af Worcester, der begyndte kraftig at virke for Inokulationen fra Prædikestolen, fik dannet et Indpodningsselskab under Kongehusets Protektion og oprettet et Hospital, bestaaende af tre smaa Huse, det ene til Forberedelsen til Indpodning og Foretagelsen af denne, det andet til Ophold for de inokulerede under Sygdomsforløbet, det tredje for de naturlige Kopper. Og samtidig kom den dygtige Falanks af *Boerhaave*'s fremragende Disciple, alle begejstrede for vel begrundede Iagttagelser og dertil knyttede Fremskridt, Bevægelsen til Hjælp. Det nye Universitet i

Gøttingen, naturvidenskabeligt Fremskridts energiske Bærer, udtalte sig gennem sin mægtige medicinske Autoritet, *Haller*, for Inokulationen; en anden af den hollandske Mesters fremragende Disciple, *Tronchin*, brød den første Bane i Amsterdam ved at indpode sin egen Søn og virkede senere for Sagens Fremme i Svejts sammen med *Haller* og *Tissot*. I Italien optraadte ved Aarhundredets Midte en aristokratisk Dame, Marchese *Buffalini*, en italiensk Lady Montague, som den nye Læres Præstinde. Omtrent ved samme Tid kom ogsaa Sverrig paa fremtrædende Maade ind i Bevægelsen. I hint Land havde Karl XII's og hans Livlæges Interesse for Sagen ingen Frugter sat. Men efter at Dr. *Hartmann* i Åbo i 1754 havde foretaget den første Inokulation paa svensk Grund[1]), og efter at kort derpaa den fra Studieophold i England hjemkomne *David Schulz*, den senere saa berømte og adlede obstetriciske Professor og Politiker Schulz af Schulzenheim, havde udgivet sin „Berättelse om Koppors Ympande“ og samtidig taget praktisk fat paa Sagen, kom der Fart i Bevægelsen. Schulz havde det Held at finde en udmærket Støtte baade i den svenske Gejstlighed, i det energiske Collegium medicum og ganske særlig i sin senere ikke mindre berømte Kollega *Rosén af Rosenstein*, der i de svenske Kalendere paabegyndte sine „Underrättelser om Barnsjukdomer og deras Botemedel“ og deri kraftig tog Ordet for artificiel Paaførelse af Kopper. Uden at møde effektiv Modstand bredte Indpodningen sig hurtig ud over Landet.

---

[1]) Rosén l. cit. S. 352 ff. Murray, Fata variolarum insitionis in Svecia. Diss. inaug. Gœttingæ 1763. Pag. 13.

II.

I Danmark-Norge vise de første, praktiske Udslag af Bevægelsen sig ligeledes straks efter Aarhundredets Midte. Bortset fra Bartholins nævnte Antydninger om den danske Folkemedicins Koppekøb, blev Inokulationen første Gang omtalt i den videnskabelige Litteratur i 1739, i en akademisk Disputation af den gamle, flittige Professor *Detharding* om den bekendte, morderiske Koppe-epidemi, som 1733 ved et dansk Skib paaførtes Grønlænderne. I Afsnittet om Sygdommens Profylakse fremhæver han først som det afgørende Hovedpunkt at undgaa den Smitte, hvorved efter hans ganske korrekte Opfattelse Sygdommen alene forplantes, og udtaler sig derpaa meget gunstigt og kyndigt om den da stærkt anfægtede Inokulation. Det heldige Forløb af de artificielle Kopper antager han væsentlig betinget af, at disse fra første Færd kunne behandles med et gennemført „providum regimen". Nogen praktisk Anvendelse af Metoden tænker han dog aabenbart aldeles ikke paa, han er kun den gammeldags, skolastiske Lærde, der benytter den foreskrevne aarlige Disputation til rent akademisk at behandle Spørgsmaalet. Først i 1753 udkom det første, populære, paa dansk skrevne Agitationsindlæg for Indpodningen, nemlig en Oversættelse af et kort forinden publiceret Skrift af Genferlægen *Butini*, og den danske Oversætter eller Udgiver var den senere saa ansete, obstetriciske Professor *Chr. Johan Berger*, dengang endnu uden anden ydre Kvalifikation end den beskedne at være eksamineret ved *Simon Krüeger*'s kirurgiske Amfiteater, men dog en ved langt Studieophold i Udlandet grundig og alsidig uddannet Mand, der ogsaa allerede indtog en anset Stilling i København som Læge og Fødselshjælper, og kort i Forvejen ved Hjælp af sin formaaende Beskytter, Grev *Berckentin*,

den daværende Præses for Fattigvæsenets Direktions-kommission, hos hvem Bergers Fader havde tjent som Hushovmester, havde erholdt Eneposten som Læge (Kirurg) for alle de københavnske fattige i og udenfor Stiftelserne[1]).

I Fortalen til dette Skrift, der blev de danske Inokulatorers nærmeste Ledetraad, fastslaar han straks som sin „virkelige Overbevisning, at man ved Koppernes Indpropning kand redde mange Medborgeres Liv“ og appellerer ikke alene til „Publici Bifald, men haaber endog, at Indpropning i dette Land skal understøttes og befordres af en høyere Haand ved nyttige og til denne Hensigt nødvendige Anstalter og Indretninger“ — et Haab, som han med en vis Vægt kunde udtale ved sine gode Forbindelser med Hofkredsene. Forf. lægger Vægt paa at kunne forklare Indpodningens heldige Virkning og forudskikker derfor et Kapitel om de sædvanlige Smaakoppers Natur, hvori gengives Tidens herskende Opfattelse i saa Henseende. Smaakopperne ere epidemiske (ɔ: afhængige af en vis Beskaffenhed af Luften) og smitsomme, men kun for dem, som ikke før have haft Sygdommen. „Smaae-Koppernes Gift virker da ikke, uden formedelst et Slags Materie, som den treffer alleneste i deres Legemer, som ikke have havt dem tilforn. Man kalder denne Materie Smaae-Koppernes Tønder.“

„Dette Tønder tilbringes ved Fødselen: Det gjør intet Ondt i Legemet af sig selv, det virker ikke deri, uden naar de epidemiske og smitsomme Ureenligheder have befængt det, og har bragt det i Bevægelse, da det udryddes og udtømmes saavel, at der ikke bliver mere noget Spor tilbage der af, naar man eengang haver havt Smaae-Kopperne. Denne Materies bestemte

[1]) Thaarup, Journal og Haandbog for Kjøbenhavnere. I. S. 264.

Sæde er ikke bekjendt; Man ved imidlertid, at det er ikke i de circulerende Vædsker, og at det maae opholde sig i en af Legemets faste Deele. Beviset derpaa er, at den Materie kand forblive fast i Legemet, indtil en meget vidt henleden Alder; uden at alle de Forandringer, som den er underkastet, være sig i Sundheden, være sig i Sygdommen, kand i nogen Maade forandre det i saa lang Tid."

„Naar Smaae-Koppernes Tønder engang er oppustet ved den epidemiske og smitsomme Ureenlighed, bevæger den sig, og blander sig med Vædskernes Massa. Den danner der en syggjørende Materie, af en merkelig Skarphed, som man haver kaldet Smaae-Koppe-Materien; hvilken frembringer en Feber, som ikke lader af, førend den feberagtige Bevægelse haver skildt denne Materie fra Blodet, og har bragt den ved et Slags Crisin ind i Hudens Glandulas. Det er den første Periodus af Kopperne, som man kalder Ebullitionen eller Opkaagelsen."

I det næste Afsnit viser Forf., at de artificielle Pustler ere virkelige Kopper, de kunne smitte ganske som disse, de virke ved Indpodning ganske som disse, Forskellen er kun, at man ved Indpodningen bringer Giften gennem et Saar direkte ind i Blodet, medens Vejen ved de naturlige Kopper gaar gennem Lungen og Maven. Fordelene ved de indpodede Kopper afhandles udførligt i de følgende Afsnit. De bestaa for det første i „Omstændighedernes Udvælgelse": man kan vælge sig den gunstigste Alder (5—15 Aar), kan sikre sig sunde Objekter og passe den bedste Aarstid, nemlig den tempererede. Man kan benytte en heldig epidemisk Konstitution, hvor der overhovedet ikke hersker ondartede Sygdomme, og hvor selve Smaakopperne ere godartede; dette er navnlig Tilfældet ved Begyndelsen og ved Afslutningen af en Koppeepidemi. Man kan endvidere undgaa alle Fejl i selve de artificielle Koppers Behand-

ling, idet man aldrig kan miskende Sygdommen. Men ved Siden af denne heldige „Udvælgelse“ frembyder Indpodning ganske særlige Fordele. Udfloddet af den producerede Koppematerie gaar her særdeles let for sig, idet kun en Del deraf sætter sig i Hudpustlerne, medens al den øvrige baner sig Vej gennem de aabne Indpodningssaar; deraf kommer det, at de artificielle Kopper kun ere faa, aldrig konfluerende og altid kun let suppurerende, tilmed da Omstændighedernes Udvælgelse samtidig bevirker, at Materien i sig selv er mindre skarp. At Erfaringen fuldt har bekræftet disse teoretiske Slutninger, viser Forf. dernæst, han gendriver de forskellige fremkomne Indvendinger og hævder, at „til det almindelige Bedste bør Indpropningen indføres.“

Dennes hele Metode fremstiller han derpaa udførligt. Idet han begynder med Forberedelsen til Indpodningen fremhæver han paany Omstændighedernes Udvælgelse, foreskriver — særlig hvis man vil inokulere Voksne, „der ikke ere i en saa bekvem Tilstand som Børn“ — en streng Diæt, regelmæssig Purgeren, Aareladninger ved tilstedeværende pletorisk Konstitution. Derimod omtaler han ikke Anvendelsen af Medikamenter under Forberedelseskuren, noget, som ellers var temmelig almindeligt, og da navnlig Kalomel, der ogsaa stærkt anbefaledes af Rosén. Med Hensyn til selve Operationsteknikken slutter han sig nærmest til den i England fastslaaede Metode: udvendig paa begge Overarme gøres et Hudrids af en Tommes Længde og deri indlægges Traade, der ere imbiberede med Koppevædske, ovenpaa disse lidt tørt Charpi, noget Plaster, en Kompres og et Bind. Man kan ogsaa i Stedet for Snit fjerne Huden ved et lille Vesikatorium, men denne Metode er dog mindre god. Podningsmaterien kan tages enten af naturlige eller af artificielle Kopper, men altid af godartede, adskilte og først, naar Pustlerne i Ansigtet ere tørre,

omtrent ved 9de Dag efter Udbruddet, ved hvilket Tidspunkt friske Blegner paa Armene eller Benene ville kunne benyttes. Materien maa ikke gemmes alt for længe, hvorvel den ofte kan holde sig virksom i Maaneder. De imbiberede Traade blive liggende i Saarene et Par Dage. 5te Dag efter Indpodningen begynde Armsaarene at blive røde og hævede i Randen, 7de Dag begynder der Feber, hvorefter Kopperne vise sig, i Reglen først ved Saarene, men derefter spredte over Legemet. Et Par Dage efter ophører Feberen, og Patienten befinder sig vel, medens Kopperne hurtig tørre uden betydeligere Suppuration. Kun for at man kan være sikker paa tilbørlig Udrensning, er flittig Purgeren og eventuelt Aareladning fremdeles tilraadelig.

Dette danske Skrift var nærmest beregnet paa at stemme den jævne Befolkning gunstig for Inokulationen; Adresseavisen søgte snart derefter ved Notitser fra Udlandet at paavirke Folkestemningen i samme Retning. Særlig til de dannede og fornemme henvendte sig det af Kronprinsens dygtige Lærer *Mallet* i Forening med en anden fransk og i øvrigt temmelig usolid Litterat, *Des Roches de Parthenay*, ved samme Tid paabegyndte Tidsskrift „Mercure danois“, der uafbrudt meddelte Referater fra Udlandet om Indpodningens lykkelige Resultater. Agitationen i „Mercure danois“ er af særlig Interesse paa Grund af Tidsskriftets nære Forhold til Hof- og Regeringskredsene, i hvilke den nye Oplysningstids reformatoriske Bevægelser dengang havde en mægtig Støtte. J. H. E. Bernstorff stod i livlig Forbindelse med de toneangivende, videnskabelige Repræsentanter for denne Retning ved det nystiftede Universitet i Göttingen, der netop dengang havde erhvervet sig det videnskabelige Hegemoni i Tyskland, ja næsten i hele Europa. To af den store Hallers begavede, medicinske Disciple, *Oeder* og *Johan Just v. Berger*, vare 1751 indkaldte af Bern-

storff, hin for at tage sig af de egentlige Naturvidenskabers og særlig Botanikkens Udvikling og Anvendelse herhjemme, denne for at fungere som praktisk Læge ved Hoffet, hvor man var utilfreds med de danske Livlæger og i det hele med de officielle danske Repræsentanter for Medicinen. De ringe Tanker, de tyske Ministre nærede om dem, vare nu heller ikke blottede for Grund. Det ene Fakultetsmedlem, *Lodberg Friis*, udrettede aldeles intet som Universitetslærer — han hindredes, som han selv siger i sine Indberetninger, af Praksis —, og det andet, Fakultetets Chef og Dekan *B. Buchwald*, viste heller ikke Tegn til stor Virkelyst eller Virkeevne. Men naar han stillede sig kølig reserveret eller indifferent overfor Koppeindpodningen, hvad der allerede fremgaar af hans officielle Censurpaategning paa Butinis Skrift, og naar det af ham som Dekan ledede Collegium medicum, Sundhedsplejens øverste Autoritet, ikke synes at have ofret Inokulationsspørgsmaalet nogen som helst Opmærksomhed — i diametral Modsætning til Sverrigs energiske Kollegium — da er dette dog egentlig ikke begrundet i Inerti, men snarest i den ved det danske Universitet bestandig stigende Antipati mod de af Bernstorff indkaldte, fremmede Reformmænd og ved den skæve Stilling, som Universitetet derved kom til at indtage lige overfor Regeringskredsene. Ved Begyndelsen af 1752 fik denne Antipati et særlig skarpt Udslag i den bekendte Episode med Oeder, da det virkelig lykkedes Universitetet og det medicinske Fakultet at knuse ham i hans Disputation og derved, til Trods for Bernstorff, at hindre hans akademiske Ansættelse[1]). De to i Latin og Dialektik dygtige, medicinske Studenter, som Fakultetet kunde sende i Ilden til denne Kamp mod

[1]) Suhm, Langebekiana. S. 334 ff. Badens Univers.-Journal. V. S. 136.

Hallers Skole, *Jensenius* og *Rottbøll*, bleve i øvrigt senere som Læger Inokulationens Hovedstøtter i Danmark. Men efter denne Episode ignorerede Regeringen de træge, danske, medicinske Autoriteter i Fakultetet og Collegium medicum, den anmodede dem ikke mere om nogen Medvirkning. Den havde nok i sin egen indkaldte, Kraft v. Berger og den til ham knyttede hel- eller halvtyske Stab fra den kirurgiske Lejr, Hofkirurgen *Wohlert* og den nævnte *Chr. Johan Berger.* Det blev dem, til hvem det overdroges at virke for de nye Oplysningsbevægelsers Fremme paa den praktiske Medicins Omraade.

Den første praktiske Virkning af den ved *Butini*'s Skrift fremkaldte Inokulationsbevægelse viste sig dog ikke i Hovedstaden, men i en afsides Landsdel, i Ribeegnen, og det var tilmed ingen Læge, der gav Signalet. I Hjortelund Sogn var der en energisk Præst *Thun*, der nogle Aar senere brød Banen som Kvægpest-Inokulator, og som i Begyndelsen af 1754 uforfærdet indpodede alle sine 6 Børn og det „med den allerønskeligste Succes“ [1]). Den første egentlige Læge, som indenfor den danske Konges Territorier foretog Koppeinokulationen, var ogsaa en Provinsmedikus, Fysikus *Joh. Chr. Fabricius* i Tøndern, en meget virkelysten og energisk Slesviger, der blandt andet ses livlig at have beskæftiget vort Collegium medicum med Henstillinger og Reformforslag, og som senere kom i en fremskudt Hovedstadsstilling som Overmedikus ved Frederiks Hospital og Medlem af det danske Videnskabernes Selskab. I Juni 1754 foretog han heldige Inokulationer paa sine to Sønner, hvoraf den ene var den senere saa berømte Entomolog. Han udførte Operationen ved Anbringelse

[1]) Efterretning om Kvægsygens Indpodning (1ste Promemorie til det kgl. Landhusholdningsselskab). Kbhvn. 1770.

af Vesikatorier paa Læggene, hvilket han erklærer for sin egen originale Opfindelse[1]). Om disse og flere andre Indpodninger indsendte han en Afhandling (Observationes de exemplis variolarum insitarum)[2]) til Optagelse i den paatænkte Fortsættelse af Collegium medicum's Acta medica, hvilken imidlertid aldrig saa Lyset, da Kollegiets strenge Herre og Patron, Baron *Mathias Güldencrone*, Ophavsmanden til det 1753 udkomne første Bind, imens var død, og Kollegiet derefter var falden tilbage i sin vante Inerti.

Disse i afsides Landsdele foretagne Indpodningsforsøg vakte dog ingen videre Opmærksomhed, og det blev den reformatoriske Hofkreds i København, der fik Æren af at sætte Sagen i kraftig Gang. Og atter her bærer en Dame den første Pris, idet Kredsen var saa heldig at besidde en dansk Lady Montague eller Marchese Buffalini i Bernstorffs Gemalinde, den 18aarige Gehejmeraadinde *Charitas Emilia*, født *v. Buchwald*, der resolut forlangte selv at give Eksemplet og lade sig inokulere ved sin Læge v. Bergers Hjælp. En Læge fra London, Dr. *Argent*, blev i denne Anledning tilkaldt af Bernstorff, og Indpodningen foretoges i August 1754 af ham sammen med v. Berger og Wohlert. Resultatet blev i øvrigt mindre heldigt; den unge Dame blev stærkt angreben af konfluerende Kopper i Ansigtet, hvilket imidlertid ikke blev lagt Inokulationen til Last, idet det bagefter opdagedes, at det Hus, hvor hun nogle Dage før Operationen var anbragt for at forberedes og isoleres, var inficeret af Kopper[3]). Men Eksemplet virkede ligefuldt, og Inokulationen kom i Gang mellem aristokratiske Familier under *v. Berger*'s Ledelse.

---

[1]) *Rottbøll*, Afhandling om Smaae-Kopperne. Kbhvn. 1766. S. 115.

[2]) Collegium medicum's Forhandlingsprotokol.

[3]) Rottbøll, l. cit. S. 143.

Navnlig bleve ældre Børn indpodede, og v. Berger søgte yderligere at afvæbne al Modstand mod Inokulationen ved det følgende Aar at lade Litteraten *Lodde* udgive en Oversættelse af et fortrinligt Indlæg, som 1754 var blevet publiceret i det franske Videnskabsakademis Skrifter af den berømte Naturforsker *de la Condamine*, der i 1732 paa en Rejse i Orienten havde lært Inokulationen at kende og derefter utrættelig kæmpet for den. Oversættelsen af Skriftet, der indeholder en indgaaende Gendrivelse af Indvendingerne mod Inokulationen, dedicerede Lodde til den nye Patron for Collegium medicum, Güldencrones Efterfølger, Gehejmeraad *v. Raben*, og appellerede indtrængende til Kollegiets virksomme Bistand til Sagens Fremme herhjemme. Nu var Inokulationen i saa høj Grad lyst i Kuld og Køn af de ledende Regeringskredse, at Dekanus *Buchwald*, der ikke manglede Evne til at rette sig efter Forholdene, i sin Censur paa Skriftet anerkendende udtaler, at „ved dette Skrift vorder bevist, at Smaa-Koppernes Indpodning er nyttig til at conservere mange Menneskers Liv, følgelig agtes og denne Oversættelse rosværdig, som desaarsag med største Føye tillades ved Trykken at vorde disse Nordiske Rigers Indvaanere til manges Frelse meddelt.“ Men sin strengt tilbagetrukne Holdning bevarede dog Buchwald fremdeles, og da heller ikke Raben besad sin Forgænger Güldencrones Energi, blev Kollegiet, Sundhedsplejens øverste og selvskrevne Autoritet, som dets Forhandlingsprotokol udviser, fremdeles staaende fuldstændig udenfor Sagen, til hvis fortsatte Fremgang derimod v. Berger utrættelig viede sig.

Paa hans Forestilling lod Kongen i August 1755, nogle Maaneder efter Fremkomsten af de la Condamines Apologi, indrette to smaa Huse i København til Foretagelse af Inokulation efter engelsk Mønster. I hvert Hus var der Plads til 6 Børn; det ene var bestemt til

Forberedelsen og Indpodningen, det andet til Behandlingen af den fremkaldte Koppesygdom. Anstalten styredes af v. Berger og Wohlert; men da hins Tid var stærkt optagen, blev det medicinske Tilsyn derved overdraget til den unge *Friis Rottbøll*, nu en særlig lovende Læge, der kort forinden havde taget Doktorgraden og med megen Interesse begyndte at omfatte Inokulationsspørgsmaalet, hvad der ligeledes var Tilfældet med hans begavede Studiekammerat Jensenius. Inokulationen havde saaledes ogsaa vundet den indfødte, unge medicinske Intelligens for sig. Ved Slutningen af det følgende Aar foretog Rottbøll den sædvanlige store Studierejse, og hans Funktion ved Indpodningsanstalten blev da overdragen til Dr. Bertram, en navnlig som Fødselshjælper og Medlem af Jordemoderkommissionen bekendt Læge. Men at Rottbøll ogsaa paa Rejsen viede Sagen sin særlige Opmærksomhed, har han noksom vist ved sit efter Hjemkomsten udgivne Skrift om Smaakopperne, der er det danske litterære Hovedmonument om Koppeinokulationen, og i det følgende skal blive Genstand for nærmere Omtale.

Samtidig begyndte flere Læger privat at indpode Børn i København. Særlig Iver i saa Henseende viste den nævnte unge Dr. Jensenius, en Mand, der havde levende Interesse for alle nye Bevægelser og har forsøgt sig i mange forskellige Retninger. Han begyndte med at være den berømte *Gram*'s Discipel som Filolog og Historiker, kastede sig derefter over Medicinens Historie, gik derfra over til Botanikken og blev Oeders Assistent i den nygrundede botaniske Have, dyrkede en Tid de netop opdukkende Elektricitetskure og fik som velmeriteret Doktor i 1757 Overmedikatet paa det nye Frederiks Hospital, hvilken Post han igen opgav efter faa Aar. Samtidig med Tiltrædelsen af denne Stilling kastede han sig over Inokulationen og indrettede i sin Hospitals-

bolig en privat Anstalt for Indpodning af aristokratiske Børn. I 1759 led imidlertid denne hans Virken et alvorligt Knæk. Han havde da optaget i sit Hus til Koppeindpodning tre af Grev A. G. Moltkes Børn, alt gik godt, og Børnene vare igen fuldkommen raske, da en heftig Epidemi af Skarlagensfeber[1]) optraadte i Byen og paa Hospitalet. Dr. Jensenius blev selv angreben deraf og mener at have smittet den unge Grev Julianus Moltke, der døde efter et Par Dages Sygdom, hvad den offentlige Mening, selvfølgelig ganske med Urette, gav den forudgaaende Inokulation Skyld for[2]). Det er sikkert til denne Hændelse, at *G. L. Baden* paa en mindre korrekt Maade hentyder[3]). Jensenius vedblev imidlertid med Iver at foretage Indpodninger, ogsaa efter 1761 at være fratraadt Hospitalet; han erklærer indtil 1764 at have inokuleret i alt 140 Personer.

I Provinserne optraadte ligeledes uforfærdede Inokulatorer. Foruden de allerede nævnte Pastor *Thun* og Dr. *Fabricius* udmærkede sig i saa Henseende navnlig en ung, ved tyske Universiteter uddannet Mediciner *Georg Vilh. Barfoed*, der en Tid boede hos Præsten Wöldike i Gunderup ved Aalborg og i Løbet af et Aar indpodede et Par Hundrede Børn og voksne uden noget Uheld. Medens han var i Færd med Udarbejdelsen af en Inauguraldissertation om sin Virken, døde han[4]). I Norge optoges Sagen af en Kirurg *Wasmuth* i Trondhjem, en meget foretagsom, men som det synes temmelig ubændig Personlighed[5]). Ved dristig Indpodning af ganske smaa Børn havde han et Par Dødsfald, hvilke dog ikke for-

[1]) Se M. Salomonsen l. cit. S. 24.
[2]) Rottbøll l. cit. S. 113.
[3]) Frederik V's Regerings Aarbog. S. 146.
[4]) Rottbøll l. cit. S. 125.
[5]) G. Norrie, Georg Heuermann. Kbhvn. 1891. S. 183.

skrækkede ham; han vedblev at udfolde en stor Inokulationsvirksomhed uden at bryde sig synderlig om den af de fleste besindige Læger stærkt tilraadede Forberedelse. I et udførligt Brev til sin Chef, Generaldirektør Simon Krüger, gjorde han i 1757 nærmere Rede for sin omfattende Virksomhed, og i 1767 gav han i et i „Danske Posttidender“ trykt Brev en ny Meddelelse.

Men medens saaledes Metoden tog Fart i fjerne Egne af Rigerne, gik det kun meget smaat med den under lovende Auspicier oprettede kongelige Anstalt i København. I det første Aars Tid, medens Rottbøll forestod den, bleve dog 28 Børn indpodede, men derefter tiltog Befolkningens Uvillighed til at benytte den i den Grad, at der i de følgende 3 Aar i det hele kun indpodedes 22. Der viste sig her et under beslægtede Forhold almindelig iagttaget, psykologisk interessant Fænomen; medens Befolkningen nærede Sympati for Koppeoverførelsen, saalænge den tilhørte den rene Folkemedicin og bestod i de halv mystiske „Koppekøb“, fik den en voksende Mistillid dertil fra det Øjeblik, Indpodningen optraadte under officiel og videnskabelig Autoritet, reguleret af dannede Læger. I sit Tilbageblik paa Anstaltens Virksomhed fremhæver Rottbøll de store Vanskeligheder, man til Trods for bestandig heldige Resultater havde at kæmpe imod. „Man havde stor Møye med Løfter og smaa Foræringer at overtale fattige Folk til at afgive deres Børn og maatte saaledes belønne dem oven i Købet for den betydelige Tjeneste, man gjorde dem i at frelse deres Afkom.“

Ogsaa hos de dannede og indenfor selve Lægernes Kreds fik Tvivlen om Metodens Tilraadelighed større Raaderum, navnlig da det viste sig, at en af de største udenlandske Autoriteter i Lægevidenskab, den kliniske Professor *de Haen* i Wien, med sin sædvanlige vold-

somme Lidenskabelighed optraadte derimod[1]. Som Fanatiker ogsaa i religiøs Henseende sluttede han sig til de Præster, der erklærede Indpodningen for en satanisk Kunst, som forvorpent foregreb Guds Straffedomme. Ved Siden deraf fremhævede han Inokulationens Farer, ja han vilde endog hævde, at de naturlige Kopper, behandlede efter hans ufejlbare Sydenham'ske Metode, vare en mere farefri Sygdom. Han gjorde yderligere og med megen Vægt opmærksom paa, at netop Indpodningen af Kopper ved den dermed forbundne Smitteudbredelse vedligeholdt Epidemier af de naturlige Kopper — en nærliggende Indvending, som ikke tidligere var bleven noksom betonet, men som slog stærkt igennem og, begrundet som den viste sig at være, bestandig derefter bevarede sin Braad. Den Imødegaaelse deraf, der som baseret paa en almindelig Opfattelse blev den gængse, nemlig at Kopper nu engang var en Sygdom, hvortil „Tønderet" fandtes hos de allerfleste, som derfor tidlig eller sildig skulde angribes deraf, var jo dog temmelig svag. De Haen's Anti-Inokulationsskrifter bleve af tjenstivrige Meningsfæller fra Latin hurtig oversatte paa de forskellige store Kultursprog og, om end ikke paa Dansk, saa dog ogsaa paa Svensk[2]. I Udlandet søgte fremragende medicinske Forfattere, *Tissot*, *Tralles* og andre, at gendrive de Haen, og herhjemme optraadte en af de indkaldte Oplysningsapostle, v. Bergers Ven Hofpræsten *Joh. Andr. Cramer* med en kraftig Imødegaaelse[3]. Men de Haen havde i sin Fanatismes Ild og sin overlegne Dialektik et Vaaben, der altid er langt mægtigere end rolige Fornuftgrunde.

---

[1]) Qvæstiones sæpius motæ super methodo inoculandi variolas. Vindob. 1757.

[2]) Rosén l. cit. S. 234.

[3]) Der nordische Aufseher. 1759. Stück 116—117. Adresseavisen 1759, Nr. 49 ff.

Da skred v. Berger i 1760 til en over bægge Riger opsigtsvækkende Handling, af hvilken han med Grund kunde vente et Omslag i Befolkningens Stemning. Med Assistance af Wohlert og Jensenius inokulerede han, efter behørig Forberedelse i 18 Dage, den 10de Juni 1760 Rigernes store Haab, den 12aarige Kronprins Kristian, paa bægge Arme, og efter v. Bergers foreliggende detaillerede Beretning[1]) forløb den paaførte Koppesygdom paa en saa heldig og normal Maade, at den fuldt kan tjene som Paradigma paa vel udførte Indpodningskure. Den 6te Dag begyndte der at optræde Feber, som igen ophørte den 9de Dag samtidig med Fremkomsten af nogle Koppepapler, først ved Saaret paa venstre Arm, derpaa spredte over Ansigtet og andre Legemsdele. I det hele fremkom 36 Kopper, der kun tildels afgave sparsomt Pus, medens Indsnittene paa Armene suppurerede rigeligt. Fra den 10de Dag var der fuldstændigt Velbefindende, fra den 16de Dag var Kronprinsen hele Dagen oven Senge. Den 21de Dag, d. 1ste Juli, ophørte den strengere Diæt, og han fik Kødsuppe. Den 22de Juli var Saaret paa venstre Arm lægt, den 10de August ligesaa Saaret paa højre Arm. Den 15de udskreves Patienten; og den med yderste Forsigtighed gennemførte Kur havde saaledes, Forberedelsen iberegnet, taget en Tid af 84 Dage.

Men ikke engang dette imponerende Eksempel vakte Befolkningen af dens træge Uvilje mod den nye udenlandske Opfindelse, og i hele Foraaret og Sommeren lykkedes det ikke, til Trods for alle Bestræbelser, at faa et eneste Barn indlagt i Inokulationshuset. Et Uheld, som v. Berger samtidig havde ved Inokulationen af en ung Enke, der under Koppeudbruddet fik vedholdende maniakalske Delirier, hvilke først fuldt ophørte ved en

[1]) Rottbøll, l. cit. S. 136—139.

Kur hos Hofraad *Werlhof* i Hannover flere Maaneder efter, bidrog yderligere til at bringe Metoden i Miskredit i København. Forgæves forsøgte v. Berger at holde sit Inokulationshus i Live ved et sidste Middel. I Eftersommeren 1760 offentliggjorde han en Proklamation, en „sidste Indbydelse fra Indpodningshuset“ [1]), hvori han i stærke Farver udmaler de naturlige Koppers Farlighed og de kunstiges Farefrihed, udtaler sin Forbavselse over, at der i København ikke findes Forældre, „welche ihre Kinder vor der täglich über sie schwebenden Gefahr durch das so augenscheinlich heilsame Mittel der Einpropfung bewahren und dadurch Sr. königl. Majestät so vielen Unterthanen erhalten würden.“ Han tilbyder nu Publikum for sidste Gang denne kongelige Naade med den Tilføjelse, at hvis ingen Forældre derefter melde sig, vil Anstalten blive lukket. Men den jævne, københavnske Befolkning lod sig ikke rokke af sin Træghed, den havde lige saa ringe Sans for den importerede tyske Oplysnings Velsignelser som det nationale medicinske Fakultet, og det kongelige Inokulationshus i København afsluttede ved Mikkelsdag 1760 sit hensygnende Liv og blev definitivt lukket.

III.

I de nærmest paafølgende Aar skete der vel enkelte private Indpodninger hos Aristokratiet og den store tyske Kolonis distingverede Medlemmer af v. Berger, Jensenius og Chr. Johan Berger, der nu ved sine mægtige Hofbeskytteres Hjælp til Trods for den gamle Buchwalds smaa Intriger indtog en anset Stilling i Fakultetet som den fortjente Professor artis obstetriciæ. Men Mistroen

[1]) Rottbøll, l. cit. S. 110—111.

til den nye Metode, navnlig i den Retning, at den fik Skyld for at vedligeholde Koppesmitten i Byen og derved indirekte volde Ulykke og Død, var engang bleven rodfæstet og kunde ikke mere rokkes, heller ikke af den dygtige Forsvarer for Indpodningen, der nu fremstod, nemlig Rottbøll. Efter i 1761 at være hjemkommen begyndte han paany med Iver at virke derfor, og som nybagt Medlem af Videnskabernes Selskab gjorde han dette vigtige Spørgsmaal til Genstand for sin første Meddelelse i Selskabet. Og denne var intet sædvanligt populært Agitationsindlæg, men en fuldt videnskabelig Afhandling, værdig det Forum, for hvilket den fremførtes. Den fører Titlen „Forsøg til en ny Grundlære om Koppernes Indpodning samt Anhang om Indpodningens Historie i Danmark og Norge“ [1]). Afhandlingens første Kapitel er et Forsvar for Indpodningen, i det følgende Kapitel behandler han de tidligere Teorier om Aarsagen til Indpodningens erfaringsmæssig faststillede Fænomener og Virkninger: de milde, farefri Symptomer og den opnaaede Immunitet, og efter en grundig Kritik deraf giver han i et tredje Kapitel, Afhandlingens Kernepunkt, et originalt og velgrundet „Forsøg til en ny Indpodningslære“. Han optager derved en videnskabelig set højst betydningsfuld Opgave, som var bleven noget forsømt af de talløse, tidligere Inokulations-Forfattere, der alle i overvejende Grad havde været absorberede af Sagens ganske vist mest nærliggende, rent praktiske Sider og, for saa vidt som de strejfede ind paa Teorien, nøjedes med uden dybere gaaende Undersøgelse at acceptere de gamle, temmelig banale, hippokratiske Udgangspunkter. Der turde saaledes være Anledning til at skænke dette betydelige litterære Arbejde nogen særlig Opmærksomhed.

[1]) Trykt i Selskabets Skrifter, 1ste Samling, 9de Del.

I sin Kritik af de tidligere gængse Teorier dvæler han først ved den Forberedelse, hvorved man præparerede Organismen til Modtagelse af Koppegiften. Uden at benægte Betydningen deraf viser han, at Sagens Kernepunkt dog ikke kan søges heri; flere Inokulatorer baade fra ældre og nyere Tid havde haft fuldt gunstige Resultater uden nogen som helst saadan Forberedelse. Andre Forfattere havde lagt Hovedvægten paa Valget af sunde Børn i passende Alder, af den bedste Aarstid og i det hele af et i Henseende til den epidemiske Konstitution gunstigt Tidspunkt, og i Forbindelse dermed paa hele den Lejlighed til fra første Færd at gennemføre i Koppesygdommens Behandling et heldigt „providum regimen“. Men ogsaa denne Antagelse modbevistes af talrige foreliggende Erfaringer, som han udførlig gør Rede for. Andre Forfattere havde set Fordelene ved de kunstige Kopper deri, at Indpodningen forrettedes paa Yderlemmerne langt fra Hjernen og de andre vigtige indre Organer; denne Formening kunde han afvæbne blot ved at henvise til den kinesiske Metode.

Den almindeligst herskende Teori om Aarsagen til Inokulationens heldige Virkninger var imidlertid den. at man gennem de gjorte Indsnit paa en særlig hensigtsmæssig Maade befriede Organismen for den „Usundhed“, som ellers ophobede sig i Blodet og antoges at betinge Koppesygdommens Heftighed og Farlighed. Naar „Naturen“ uden Hjælp gennem heftige Feberbevægelser skulde besørge dette, blev det let en meget farlig Sag. Denne sidste Doktrin maatte blive den dominerende, idet den ganske hvilede paa den gamle, hippokratiske og humoralpatologiske Opfattelse, saaledes som den var bleven udformet af den arabiske Galenisme, at Koppesygdommen havde sin Rod i urene Stoffer, til hvilke den første Grund var lagt i Fosterlivet ved det tilbageholdte Men-

strualblod. At dette ikke flød under Svangerskabet, men „tilbageholdtes i Uterus", opfattede de i Teleologi utrættelige Galenister som begrundet i, at det skulde tjene til Fosterets Ernæring. Hippokratikernes „Natur" var ogsaa her meget ufuldkommen, og ved Stagnationen i Uterus kunde Blodet let dekomponeres, blive urent — tilmed da Menstrualblodet i og for sig ikke var rigtig rent — og derved bibringe Fosteret skadelige Vædsker. Derfor var det naturligt, at Koppesygdommen saa hyppigt kom til Udbrud i den spæde Alder og „udrensede" Barnet, som da derefter ikke mere var udsat for en saadan Sygdomsproces; Materiens grundige Udrensning „borttog Bekvemheden for Anstikkelsen", gjorde altsaa Barnet immunt. Som alle gode gamle hippokratiske Doktriner blev denne Opfattelse ved at være i Kurs i forrige Aarhundrede, og t. Eks. i 1769 ses en tydelig Reminiscens heraf i et fra en anset Fysikus i Dittmarsken, Dr. *Salchow* til det tyske Kancelli og fra dette til det danske Kancelli sendt Forslag, der blev tilstillet Collegium medicum til Erklæring, og som i Kollegiets Referat lyder saaledes[1]): „Han troede, det kunde geraade til Sygdommes og især Børnekoppers Forebyggelse, at Jordemødre bleve af Øvrigheden anbefalede, at de straks sammentrykkede Navlestrengen fra Barnets Liv af til Efterbyrden, saa at det i Strengen værende Blod blev vel udpresset og derefter Underbindingen af Navlestrengen foretaget. Ved hvilken Maade han formener, at det i Navlestrengen blevne Blod, som da ei mere cirkulerede, og som følgelig kan anses for noget fordærvet fra sin naturlige Mixtion, ikke skulde resorberes i Børnenes Legemer, og heri ligger Grund til Urenhed og paafølgende Sygdomme." En „from, ærlig" og foretagsom Jordemoder ved Frankfurt am Main

[1]) Forhandlings-Prot. 1769, 16/4. (Sekr. Jensenius).

havde i øvrigt allerede 1764 i forskellige Landes Blade; ogsaa her til Lands[1]), ladet indrykke en Meddelelse om, at hun kunde frelse spæde Børn ved en lignende „ganske uskyldig Kunst“, som hun tilbyder at gøre andre Jordemødre bekendte med mod en Belønning.

Denne gamle Hoveddoktrin om rigelig Udtømmelse af uren Materie som det afgørende for Indpodningens heldige Virkning kan den kritiske Rottbøll ikke finde fyldestgørende. Allerede dens Udgangspunkt, at „al den Usundhed, som drives ud af Legemet ved Kopperne, har været der før,“ erklærer han for fejlagtig. Han henviser til Datidens største kliniske Autoriteter, Sydenham, Boerhaave, Fr. Hofmann og Mead, som netop have lært, at Eksantemerne afformes af den foregaaende og medfølgende Feber; „de ere ved den medfølgende Febers Ild og den deraf flydende Fordærvelse avlede og frembragte“. Til denne af Sydenham først formulerede, af de andre nævnte Klinikere derefter optagne og af Rottbøll godkendte Doktrin knytter der sig i øvrigt en Uklarhed og Inkonsekvens; thi naar Feberen kan være saa fordærvelig, kan den ikke tillige opretholdes som Naturhelbredelsens „Instrumentum felicissimum“, hvad dog Sydenham gør i Kraft af sit hippokratiske Grundstandpunkt. Men det taler unægtelig til Fordel for hans Iagttagelsesevne, at han til Trods for sin Hippokratisme kunde se det betænkelige ved en voldsom Feber — den han stadig søgte at moderere ved sin heroiske Antipyrese: Aareladningen. Den „Urenhed“, den „Bekvemhed“, „den frugtbare Jordbund at spire i“, som ganske vist altid maa være til Stede forud, for at Kopper kunne udvikles, og som „for den meste Tid forsvinder ved en eneste Anstikkelse“, maa selvfølgelig uddrives, indrømmer Rottbøll; men han mener tillige,

[1]) Adresseavisen, 1764, Nr. 148.

at dette netop kan ske lettere og bedre ved en „liden og mild Feber“, som følger med de kunstige Kopper, og som ikke fremkalder Kramper i alle „Fraskilningsgangene“, saaledes som den heftige Feber, men tillader Urenheden at passere let og umærkelig igennem. Perspirationen kan her virke saa kraftig, at der til Udskillelse af det tiloversblevne „grove“ kun behøves et lille Antal Kopper. „Utallige sammenløbende Kopper rense ei Legemet saa godt som faa adskilte.“ Indpodningen virker saaledes vel ved en Udrensning, men Udfloddet af en Mængde purulent Materie af Hudsnittene eller Koppepustlerne er ikke det afgørende, saaledes som alle tidligere Hippokratikere havde paastaaet. Rottbøll modbeviser direkte denne Antagelse ved at henpege paa, at alle de lette Tilfælde, hvor Podningssnittene hurtig lukke sig uden Afsondring af Pus, og hvor der dog kun udvikler sig faa Koppepustler, vise en ikke mindre sikker beskyttende Virkning end de andre. Et endnu mere afgørende Modbevis har han i Henvisningen til den kinesiske Indpodningsmetode.

Rottbøll lægger derimod hele Vægten paa selve Forholdet af det indpodede Virus. Han tror i saa Henseende, at Kvantiteten allerede kan spille nogen Rolle, at den meget ringe Mængde Virus, som indpodes, i og for sig maa indvirke mildere paa den smittede Organisme end den store Mængde Virus, som ved de naturlige Kopper, hvor Smitten sker gennem den koppesvangre Luft, trænger ind i Organismen ad alle de forskellige Veje. Men navnlig lægger han dog Vægt paa Kvalitetsdifferens i Koppegiften. Han antager, at den Del heraf, som er den flygtigste og skarpeste, uddunster gennem Huden og gennem den runde Overflade af Koppevesiklerne; det er denne Uddunstning, der opfylder de syges Luftkreds med den bekendte, ominøse Lugt. Men den Del af Giften, som bliver til-

bage i Pustlerne, den mindre flygtige, er formildet ved Amalgamation med fede Partikler i Blodet og Vædskerne og bliver ved sin Forbliven i de bolnende Pustler end yderligere fedtblandet og formildet. Det er saaledes med en formildet, svækket Virus, at Indpodningerne foretages, og heri ligger, efter Rottbølls Anskuelse, Grunden til det milde, farefri Forløb af de kunstige Kopper, til den milde Feber, „hvilken ved en maadelig Bevægelse udbringer den meste Part af den avlede Koppegift gennem Afførings- og Fraskillingskanalerne, og udkaster det øvrige, som paa denne Maade ej vil lade sig uddrive, ved et ringe Antal Kopper.“ Han viser, at denne Teori er den eneste, der fyldestgørende kan forklare alle Fænomener. og han forudser med en vis profetisk Gave, at en saadan præventiv Inokulation med svækket, „tæmmet“ Virus maa kunne anvendes ogsaa ved andre Infektionssygdomme, mellem hvilke han eksempelvis nævner Hydrofobi. I § 44 i hans Forsøg til en ny Indpodningslære udtaler han sig saaledes:

„Skulde videre Erfaringer og nøyagtige Prøver og Undersøgninger i Fremtiden bekræfte, at Indpodningens væsentlige Fordel bestaar deri, at den smittende Materie er formildet, saaledes som jeg i det foregaaende har stræbt at vise, saa faar Lægekonsten ved denne min Grundlære en betydeligere Tilvæxt, end man skulde indbilde sig. Denne Videnskab har hidindtil enten allene bemøyet sig med at helbrede Sygdommene, naar de have begyndt at ytre sig i Legemet, eller og arbejdet paa at udrydde den bequemgjørende Aarsag, førend den blev i Stand til at udrue Sygdommen; men hvad den paaførende angaar, da har Konsten i de allerfleste Tilfælde, havt lidet over samme at sige, og i de smitsomme Syger, hvor der laa mest Magt paa at tæmme dem, aldeles intet. En blot Hændelse, et lykkeligt Ind-

fald af et vildt og ulærdt Folk, har udvidet Konstens Grændser, og underkastet et flygtigt smittende Væsen Lægernes Herredom; hvo skulde vel drømt om, at saadant et Væsen, som frit svever i Luften, og ved at befænge, dræber saa mange Mennesker, skulde saaledes ladet sig tæmme og behandle, at Lægerne kan bære det i deres Lomme, og efter Behag frembringe hos hvem de ville, en for den meste Tid uskyldig og mild Sygdom, som for Eftertiden gør dem sikre for al videre Anfald? Som saadan en Begivenhed fortjener at sætte en nye Tids-Punkt i Læge-Krøniken, saa er det Lægernes Omsorg og Umage værdigt, at de søge paa saa god Grund at opføre en større og vidtløftigere Bygning; og er det da at formode, at, som de have underkastet sig Koppe-Smitten, vil de med Tiden og komme efter at tæmme og svekke andre Smitter, og derved udvide Konstens Grændser, frelse en Mængde af deres Medborgere, og skaffe sig selv et udødeligt Navn."

Rent profetiske ere disse Udtalelser unægtelig ikke, for saa vidt som der allerede paa det Tidspunkt, hvor Rottbøll fremsatte dem, forelaa Forsøg paa videre Anvendelse af Inokulationens Princip ved andre Sygdomme. Saaledes havde *Francis Home*, den berømte Forfatter om Croup, allerede i 1757 gjort Forsøg med Overførelse af Blod fra mildt angrebne Mæslingepatienter, Forsøg, der dog ikke bleve optagne af andre. Ligeledes havde man i England og Holland i Begyndelsen af Tredserne forsøgt enkelte Inokulationer ved Kvægpest. Den første, der metodisk udførte saadanne, var dog sikkert den som Koppeinokulator allerede omtalte danske Præst Thun i Hjortelund, der i 1762 med sin sædvanlige Resoluthed tog fat paa Sagen, indpodede Mund- og Næsevædske fra syge Dyr og snart fandt Efterfølgere. Navnlig efter at den store hollandske Autoritet, den alsidige *Peter Camper*, havde lyst Metoden i Kuld og Køn, skred

man ogsaa hertillands i 1770 til systematisk Anvendelse deraf i stor Stil under Ledelse af v. Berger og Oeder, og trods uheldige Resultater fortsattes Forsøgene baade her og i Udlandet senere i en Aarrække, ligesom de ind i vort Aarhundrede ere blevne genoptagne i reformeret Skikkelse, navnlig i Kvægpestens faste Hjem, Rusland, med et gennem Inokulation af flere Dyr successiv modificeret Smittestof[1]).

Men er Rottbøll vel saaledes ikke nogen Profet i strengeste Forstand, er heller ikke engang hans „nye Grundlære“ fuldt original, idet ogsaa tidligere Forfattere og allerede Timoni havde antydet lignende Tanker ved at fremhæve „venena quo subtiliora eo pejora“[2]), er Rottbøll end stærkt paavirket af Tidens Hippokratisme, og har han end ikke præciseret den bakterielle Genese, heller ikke i den grove Skikkelse af Contagium vivum. („Insekter“), hvorunder Datidens Forskere paa Basis af Mikroskopien formulerede den, saa tør han dog som en tidlig Antyder af og Forløber for Nutidens Pasteur'ske Æra siges at være al Anerkendelse og Opmærksomhed værd og at have indtaget en mere fremskudt Plads i dette vigtige, videnskabelige Spørgsmaal end nogen samtidig Forsker.

For at gøre sin Afhandling tilgængelig for større Kredse udgav han den som et selvstændigt Skrift med Dedikation til Gehejmeraadinde Bernstorff, med oplysende, populære Tilføjelser og navnlig med Tillæg af et helt Afsnit om „de naturlige Koppers Lægemaade, til Tjeneste for dem, som i Mangel af erfarne Medici tvinges til at være deres egne og andre Familiers Læge.“ Men den ved Udgivelsen tilsigtede Indvirkning paa Almenheden opnaaedes ikke. Stemningen vedblev at holde

---

[1]) M. Salomonsen, Tidsskrift for Veterinærer, V. 1857. S. 241 ff.
[2]) Acta Erudit. Lipsiæ 1714. S. 382.

sig ugunstig lige overfor Indpodningen, og flere besindige og kyndige Læger sluttede sig til Oppositionen. Til denne Svingning bidrog først og fremmest den Omstændighed, at den nye, opsigtsvækkende Bravurmetode selvfølgelig med særlig Forkærlighed blev dyrket og eksploiteret af de mest aktive, de hensynsløst, ukritisk fremstormende Læger. En Italiener, Dr. *Gatti*, der lidt efter Aarhundredets Midte begyndte at gøre sig særlig bemærket som Inokulator i Paris, er aabenbart i Slægt med denne Kategori, skønt virkelig Professor ved Pisas Universitet. Gatti havde lært Metoden paa Rejser i Orienten og tog senere Ophold i Paris, hvor han ved sin livlige Begavelse kom i nært Forhold til de fremskredne Encyklopædister, navnlig *d'Alembert* og Baron *Holbach*, og støttet af disse mod det konservative Fakultet foretog Inokulationer i stort Omfang. Men den Hensynsløshed, hvormed han lod sine indpodede Klienter med frisk Koppeeksantem vandre om i Paris, besøge Teatre og lignende, fremkaldte en Storm mod ham. Han blev Genstand for offentlig Anklage, og al Inokulation blev ved et Dekret 1763 forbudt i Paris og Forstæder. Den nævnte Kirurg *Wasmuth*, der bragte Metoden i livlig Gang i Norge, tilhørte utvivlsomt den samme Lægestandens lidt terrible Kategori, fra hvilken de aristokratiske Medici maatte tage Afstand. Snart rykkede disse frem til aktiv Modstand, da nogle norske Præster, følgende Wasmuths Eksempel, toge fat med endnu større Raskhed og voldte adskillige Dødsfald af smaa Børn. 1765 indkom der fra de to Medici i Bergen, Stadsfysikus *Büchner* og Dr. *Pape*, til Kancelliet en fulminant Klage over en „Kvaksalver“, en ivrig Præst, der havde gjort sig bekendt ved talrige Indpodninger i sin Landkreds, og som nu med sin Biskops Tilladelse og paa Stiftamtmandens direkte Opfordring inokulerede i Staden,

da dens to Læger ikke vilde give sig af dermed[1]). Ved den vedblivende gunstige Stemning for Inokulationen i de danske (tyske) Regeringskredse i København fik Klagen dog ikke Medhold, og Kancelliet resolverede, i øvrigt i Samstemning med Generalguvernørens Betænkning, at den skulde „henlægges“

Men viste der sig saaledes i Tresserne tydelige Tegn til Misstemning mod Inokulationen hos de videnskabelige Læger i Norge, saa blev den til Gengæld ved denne Tid energisk støttet fra samme Side i Rigernes sydligste Landsdel, i Holsten. To unge og talentfulde holstenske Fysici, *Struensee* i Altona og *Hensler* i Segeberg, to i hele deres Livsanskuelse og Færd diametrale Modsætninger, mødtes dog i varm Sympati for denne Sag. Hvorvel Struensee som pur ung Doktor kun havde erholdt sit Embede ved Nepotisme, ved Faderens Indflydelse hos den danske Regering, og hvorvel hans urolige og nydelseslystne Færd ikke lod ham fordybe sig synderligt i alvorlige, medicinske Reformspørgsmaal, saa var hans Sympati i saa Henseende sikkert ikke betydningsløs. Han var dog Indehaver af Holstens største og mest anselige Fysikat, hans glimrende Personlighed og intime Forbindelser med Provinsens aristokratiske Familier skaffede ham Indflydelse, og i sin ejendommelig pikante, populære medicinske Publicistvirksomhed — hvilken han i øvrigt snart opgav, „fordi der Intet kom ud deraf“ — fremhævede han oftere Inokulationens Betydning[2]). Men laa det ikke for den skeptisk-urolige Struensee at arbejde meget for Sagen, saa var hans samtidige Kollega Hensler[3]) til Gengæld helt igennem

---

[1]) Generalprokurør Stampes Erklæringer, Bd. V. S. 136.

[2]) Monatschrift zum Nutzen und Vergnügen, 1763. (Borgervennen, 1818, Nr. 23). Schleswig-Holstein. Anzeigen, 1764, S. 97.

[3]) H. Rohlfs: Die medicinischen Classiker Deutschlands. I. S. 176—247. Allg. Deutsche Biographie.

en energisk Alvorsmand. I sine 1765—66 offentliggjorte, opsigtsvækkende „Briefe über das Blatterbelgen, dem Parlamente von Paris gewidmet“ slog han et kraftigt og effektivt Slag for Indpodningen, og hans energiske Agitation fik forøget Vægt ved den Omstændighed, at han efterhaanden blev Bernstorffs fornemste, medicinske Tillidsmand og i saa Henseende endog distancerede v. Berger. Bernstorff havde allerede under Udrustningen af *Niebuhr's* Ekspedition faaet sin Opmærksomhed henledet paa ham af hans tidligere Lærer, Prof. *Michaelis* i Göttingen, der vilde have ham, skønt endnu kun medicinsk Student (teologisk Kandidat), antagen til Ekspeditionens Læge. At han ikke blev dette, men at den danske Regering i Stedet for den udmærkede Gøttinger antog en stakkels, uvidende københavnsk Doktor (Cramer) dertil, det tillægger Michaelis uden videre Skylden for Ekspeditionens Undergang! I 1768 synes Bernstorff under Christian VII's Ophold i Holsten at have virket for at faa Hensler antagen til kongelig Læge paa den forestaaende Rejse i Udlandet, men Struensee fik Posten ved Hjælp af sine Hofforbindelser og ved at støttes af selve den formaaende Livlæge v. Berger[1]), hvis Optræden ved denne Lejlighed vistnok kun dikteredes af Skinsyge mod Hensler. Denne fik saaledes foreløbig ikke den fremtrædende Indflydelse paa Medicinalreformer i Danmark-Norge, som en Livlægestilling gav Adgang til, og maatte nøjes med ved Struensees Avancement at erholde det anselige Fysikat i Altona og paa denne Basis at arbejde videre til Inokulationens Fremme. De store, reformatoriske Opgaver tilfaldt Struensee, og det blev denne, der kom til at inaugurere den anden og sidste officielle Fase i Inokulationens dansk-norske Historie. Men Læge-Ministeren fik heller ikke paa dette Omraade

[1]) Nyt Historisk Tidsskrift, IV. S. 616.

meget Held af sin Gerning; netop den Omstændighed, at Sagen blev ført frem af den hensynsløse og forhadte tyske Eventyrer, maatte bidrage til at bringe Inokulationen, navnlig i København, i endnu større Miskredit hos Befolkningen end tidligere.

IV.

Paa det Tidspunkt, da Struensee begyndte at vinde sin indflydelsesrige Stilling ved det københavnske Hof, var der unægtelig paa ny en gunstig Chance for Indpodningen. Baade i Frankrig, England og Østerrig viste der sig netop en tydelig opgaaende Bevægelse. I Paris fik Gatti i 1769 udtrykkelig Tilladelse af Kongen til frit at inokulere, ja denne gav endog Ordre til, at Eleverne i École militaire skulde indpodes. Gatti foretog nu talrige heldige Inokulationer, næsten altid med Pus fra artificielle Koppetilfælde, og anbragte Stikkene paa Haanden mellem Tommel- og Pegefingeren, idet han lagde Vægt paa ved Inflammation af Indpodningsstedet at kunne holde dette nede i koldt Vand. I England vare samtidig to Kirurger *Sutton*, Fader og Søn, ved særlig heldige Inokulationer i Færd med at skaffe Sagen fornyet Kredit. De havde vel nærmest gjort en ren lukrativ Forretning deraf, blandt andet ved Hemmeligholdelse af deres Indpodningsmetode; men en anset engelsk Medikus, Dr. *Dimsdale*, blev bekendt dermed og anvendte den ligeledes med overordentligt Held, ligesom han ogsaa fremkom med Publikationer derom. Som særlig berømt Inokulator kaldtes han til Rusland, hvor han indpodede den for sin Skønhed bekymrede 40aarige Kejserinde Katharina og andre fornemme i og udenfor Kejserfamilien. Ogsaa som Forfatter vandt han

et anset og velfortjent Navn. I sin i talrige Udgaver og Oversættelser udkomne „present method of inoculating for the small-pox“ (1ste Udgave 1766) beskrev han først nøjagtig den derefter saakaldte Sutton-Dimsdale'ske Metode, der simpelthen bestod i at indpode ved smaa Hudstik og derefter at overlade hele Forløbet til sig selv, idet man kun lod Patienterne nyde frisk Luft i den største Udstrækning. Hvad der dernæst særlig udmærker hans Skrift, er en usædvanlig nøjagtig Kasuistik, der giver adskillige Data af Interesse. Det fremgaar f. Eks. deraf, at Reaktionen i Saarene regelmæssig begynder 5te Dag og Koppeeruptionen 9de Dag i og omkring selve Indstikstederne. Et af de meddelte Tilfælde giver Bidrag til Afgørelse af det navnlig senere med Hensyn til Vaccinationen af Forskere behandlede Spørgsmaal, hvor mange Dage efter Indpodningen der udfordres til Frembringelse af Immunitet[1]). Dimsdale foretog nemlig en Inokulation, der ingen Reaktion gav indtil 6te Dag, hvorfor han gentog den. Dagen efter (den 7de) begyndte Reaktionen med Feber, 2 Dage senere (9de Dag) fremkom Kopper ved de ældste Indstik, medens Stikkene fra den sidste Podning fuldstændig tørrede bort uden nogen Reaktion. Immunitet var altsaa allerede indtraadt den 6te Dag.

Mere end noget andet bidrog dog opsigtsvækkende Begivenheder i den østerrigske Kejserstad til igen at give Inokulationen Medbør. Den egenraadige og eneraadende *de Haen*, der i en Aarrække havde holdt Bevægelsen nede ikke alene i Wien, men i hele Riget, maatte paa engang give tabt, overvunden af en Landsmand, Dr. *Ingenhouss*, en ivrig, i England uddannet

---

[1]) Se *Stadfeldt*: Nogle Forsøg ved Indpodning af Vaccinematerie (Hosp.-Tid. 1860, Nr. 35). Medicinsk Aarsskrift 1891, S. 176.

Inokulator og tillige en anset Videnskabsmand, der havde forstaaet at vinde fuld Tillid hos Maria Theresia, som havde mistet flere Børn af Kopper under de Haen's Behandling og nu gerne vilde forsøge Indpodningen. Denne blev saaledes anvendt af Ingenhouss i Kejserfamilien og hos Aristokratiet, og alt gik overordentlig heldigt; den danske Gesandt Bachoff var mellem dem, der ikke tøvede med at lade Børnene inokulere[1]). De Haen's Larm bevirkede vel, at Indpodningen inde i selve Wien ikke tillodes, men saa fik Ingenhouss til Gengæld overladt Lystslottet Hetzendorf uden for Voldene, og her indrettedes 1769 en stor Anstalt, hvor talrige Børn i den følgende Tid indpodedes.

Eksemplet fra Kejserstaden viste snart kendelige Virkninger i Danmark, og i Juni 1769 inokulerede v. Berger paa Fredensborg den 15aarige Arveprins Frederik, ligeledes med det heldigste Resultat[2]). Men Eksemplet virkede i langt videre Udstrækning. Man fik nu i København Dristighed til at arbejde hen mod Oprettelsen af en lignende stor Anstalt som i Wien, hvorved man tillige kunde standse den spredte Indpodning i selve Staden og neutralisere den bestandig stærkere Frygt for Smitteudbredelse som Følge deraf. At denne store Sag hurtig fremmedes, skyldtes vistnok fornemmelig den unge, ny tilkomne Kraft Struensee, der i sin bestandig mere indflydelsesrige Hofstilling paa en Gang blev Initiativets meget resolute Mand. Men i dette Spørgsmaal fandt han i øvrigt fuld Tilslutning og Medvirkning hos de toneangivende medicinske Autoriteter ikke blot udenfor, men nu ogsaa indenfor selve Fakultetet. Buchwald var død. Lodberg-Friis spillede som hans Efterfølger i Dekanatet

[1]) Adresseavisen 1768, Nr. 159.
[2]) Adresseavisen 1769, Nr. 106.

en ligesaa intetsigende Rolle som tidligere. De virkelig ledende Kræfter i Fakultetet vare den indkaldte *Kratzenstein*, der efter Buchwald havde erholdt det normerede medicinske Professorat, *Rottbøll*, der virkede som Lodberg-Friis's Vikar, og *Chr. Johan Berger*, der nød voksende Anseelse som Professor artis obstetriciæ og i øvrigt snart efter skulde gøre sig bekendt ogsaa i Landets politiske Historie som Struensees kun altfor tro Medhjælper og Ven. Alle disse tre vare varme Tilhængere af Inokulationen, og Rottbøll maatte jo endog betragtes som dens særlige Hovedstøtte, hvorvel hans Interesse aabenbart efterhaanden absorberedes af Botanikken.

Af Livlægerne var den gamle *Piper* en ubetydelig Mand, og v. Berger var indtil Struensees Ankomst den, paa hvem Lægeforretningerne i den kongelige Familie hovedsagelig hvilede, og som var i Besiddelse af fortrinlig Autoritet. Særdeles resolut Initiativ var han vel næppe i Besiddelse af — det havde Struensee forud for ham — men hans vedvarende Sympati for Inokulationen er hævet over al Tvivl. Det samme gjaldt om selve Regeringens Medlemmer, paa hvem Efterretningerne fra Wienerhoffet tilmed maatte have en opildnende Virkning. A. G. Moltke havde jo noksom vist sin levende Tillid til Sagen ved at lade sin egen Børneflok inokulere, og en bestyrkende Indvirkning paa Ministeren maatte udøves af hans Protegé og Læge, den ivrige Inokulator Jensenius, der netop ved denne Tid var avanceret til Hofmedikus og Justitsraad. Endelig maatte en særdeles voldsom og dødelig Koppeepidemi, som netop i 1769 efter et Par meget fredelige Aar angreb Hovedstaden[1]), stemme Sindene villigt til at søge Inokulationen, i et-

[1]) Callisen: Physisk medicinske Betragtninger over Kjøbenhavn, Kbhvn. 1809. II, S. 109.

hvert Tilfælde som Nødanker. Denne Epidemi var vistnok ogsaa den nærmeste Anledning til Arveprinsens Inokulation. Forholdene vare saaledes i Øjeblikket særlig gunstige for en Efterligning af den store Wien'ske Indpodnings-Æra. Man gik dog i denne Sag meget besindigt frem, idet man begyndte med at nedsætte en Kommission, hvis Konklusion i øvrigt ikke kunde være tvivlsom, da Medlemmerne alle vare ivrige Venner af Sagen. Man savner dog mellem dem Rottbøll, et Vidnesbyrd om, at Regeringens mangeaarige afvisende Holdning overfor det medicinske Fakultet fremdeles bestod.

Under 13. Oktober 1769 befalede Kongen de tre Etatsraader, Livlæge v. Berger, Livlæge Struensee og Kasserer ved Kongens Partikulærkammer G. Linde samt Justitsraad, Hofmedikus Jensenius at sammentræde i en Kommission „for at tage i Overvejende og give Betænkning om en indleveret Plan til en Stiftelse for Børnekoppernes Indpodning at anlægge, med videre." Kommissionen var ikke længe om at komme til sin Afgørelse, og Kongen fik „af saadan deres Betænkning refereret, at en offentlig Inoculations-Anstalt er en højst nyttig, ja næsten fornøden Sag, for at frelse saamange Menneskers Liv, som ellers formedelst denne Sygdom blive opofrede; at Indpodningen er her i Landet et noksom forsøgt Middel, som skikker sig meget for Climatet, ligesom og Publici Tillid nu er henvendt til dette Middel, men at dog Smitten efter Inoculationen er mere frygtet og anklaget til Koppernes Vedligeholdelse i København, end Sagen i sig fortjener; hvorfor det maa ansees som en billig Agtelse for Publici Sikkerhed eller Roelighed, at Indpodnings-Anstalten anlægges udenfor Staden, og at herefter ingen Inoculation tillades i Kjøbenhavn, men at de alle maa skee uden for, dog

med den fuldkomne Frihed, at enhver kan lade det skee, hvor han vil, og ved hvilke Medicis og Chirurgis som enhver har Fortroelighed til, ja end ydermere være dem, som betale for sig i Indretningen, tilladt at lade deres sædvanlige Medicum eller Chirurgum komme, og conjunctim med Indretningens Medico fuldføre Inoculations-Cuuren."

Paa denne af Inokulationens ivrige Venner forfattede Indstilling, der dog tillige viser, hvilke Indrømmelser Frygten for den ved Inokulationen propagerede Koppesmitte nu fordrede, reskriberede Kongen i en Resolution af 1. December s. A., i hvilken han bifaldt Kommissionens Betænkning og approberede følgende Plan for Anlæggelsen og Virksomheden af et nyt Inokulationshus:

„Til saadan Indretning til Børnekoppernes Indpodning maae, for det Første, leies 2 jævnsides maadelige Bygninger, hvoraf den ene kunde anvendes til Præparationen og den anden til Inoculationen, og derved tillige haves en Have eller fri Plads at promenere udi. J denne Indretning skal paa Gangen intages 32 fattige Børn, som omsonst skal inoculeres, og imidlertid nyde fri Kost, Klæder, Medicamenter og Opvartning, samt 16 af borgerlig og middelmaadig Stand, som paa saa taalelige Vilkaar maae forhjelpes til Inoculationen under Hjelp af Stiftelsen, at de dertil blive opmuntrede, og altsaa ikke videre skulle erlægge for Indpodningen, Logis, Kost, Opvartning etc. end 2 à 1 Rdlr. ugentlig, men maae selv klæde sig; hvilket udgjør da et Antal paa Gangen af 48 Personer, som, naar beregnes noget over 4 Uger til hver Omsats, kan omtrent aarlig udbringe 11 Inoculations-Gange, og altsaa blive i Stiftelsen aarlig ongefær 500 Personer inoculerede. I lige Maade skal og denne Stiftelse strække sig til Stederne omkring Kjøbenhavn, og Kjøbenhavns Amt heller ikke derfra være udelukt, saa at aarlig paa Amtet kunne inoculeres

100 Personer paa deres Opholdssted med fri Indpodning og Medicamenter, som kunde blive et betydeligt Exempel til Efterfølgelse paa andre Steder; dog maa herved iagttages al muelig Forsigtighed imod Smitte for dem, som ikke indpodes. Og, som Erfarenhed har noksom bestyrket, at enhver Aarsens Tid er dertil beqvem, saa dog, for at afværge al muelig Vanheld og Mislykke fra Inoculationen, bør den stedse herefter saalænge standse og udsættes, som der mærkes Epidemier af Sprinkel, Skarlagen, Meslinger, hvid Friisel, hvilke let indfinde sig, saavel med de naturlige som konstige Kopper, og føre en uvedkommende Farlighed med sig, som ikke bør tilregnes den egentlige Inoculation."

Endvidere tilsiger Kongen Stiftelsen sin særlige Protektion og lover den 4000 Rdl. aarlig i 5 Aar, ligesom han ogsaa stiller i Udsigt en senere videre Udførelse af Sagen, saaledes at der kunde „indføres en fri Inoculation over hele Sjælland." Endelig beordres Inokulationshusets Bestyrelse aarlig at indsende en Beretning om Virksomheden til det danske Kancelli[1]).

Kommissionen begyndte nu at søge efter passende Husrum til Anstalten og bestemte sig for Bakkehuset, der netop var til Salgs. Købet deraf blev dog ikke approberet, idet A. G. Moltke i Skrivelse til Kommissionen betegnede det valgte Sted som altfor smittefarligt for det nære Frederiksberg Slot, hvor Hoffet ofte opholdt sig. Kommissionen beordredes at søge et andet Sted, og Valget faldt da paa Gaarden Solitude udenfor Nørreport. Denne Ejendom med tilhørende Vænge købtes i Februar 1770 af General Haxthausen[2]) for 9,600 Rdl., idet der i Approbationsskrivelsen fra A. G. Moltke for-

---

[1]) Af Inokulationshusets her bevarede Arkiv ere de i det følgende givne Oplysninger for største Delen hentede.

[2]) Høst: Struensee og hans Ministerium, I, S. 110.

udsættes, at Vænget igen kunde sælges for 3,000 Rdl. Samtidig bestemtes det af Kongen lovede aarlige Tilskud at skulle reparteres saaledes, at 2,000 Rdl. afholdtes af Direktionen for de fattiges Væsen, 2,000 Rdl. af Taarnpengene (en Skat paa Bestallinger for Rangspersoner, oprindelig bestemt til Genopbyggelse af Frue Kirke og Taarn), hvilke i de foregaaende Aar samtlige havde været tilstaaede Frederiks Hospital[1]). Efter Forløbet af de 5 Aar skulde der aarlig fradrages 250 Rdl. af Taarnpengene, indtil Beløbet var gaaet ned til 1,000 Rdl., hvilke Anstalten fremdeles skulde nyde godt af, saa længe Taarnpengene indkom.

Medens den købte Gaard i Foraaret 1770 med Fart indrettedes og monteredes til Kuranstalt, gav Struensee Nationen et dristigt Eksempel til Opmuntring og Efterfølgelse ved den 2den Maj at indpode Kronprins Frederik[2]) i en Alder af kun lidt over 2 Aar, altsaa paa det efter den almindelige hippokratiske Opfattelse særdeles farlige Tidspunkt, hvor Dentitionsindflydelse endnu maatte gøre sig gældende. Operationens Udfald var imidlertid heldigt og tilfredsstillende, og Livlægen belønnedes med Udnævnelse til Konferentsraad. Om Kronprinsens Sygdom og Behandling foreligger der ingen hverken trykt eller skreven Beretning[3]), og Efterbehandlingen har Struensee vistnok tildels overladt til Chr. Johan Berger, idet det kongelige Pars og Struensees Rejse til Hertugdømmerne gik for sig i Midten af Juni, og Berger samtidig udnævntes til kongelig Livlæge med det særlige Hverv at vaage over Kronprinsen. Inokulationen er maaske en af de sidste egentlige Lægeforretninger, Struensee

---

[1]) Thaarup, l. cit. S. 291 ff.

[2]) Höst. l. cit. I S. 110. Wittich, Struensee. Kbhvn. 1887. S. 163.

[3]) Nogen saadan har det i ethvert Tilfælde ikke været muligt at finde i Rigsarkivet.

har udført. Efter denne Tid blev han jo i bestandig højere Grad optagen paa anden Maade.

Under 23de Maj fremkom der fra de 4 Kommissionsmedlemmer, v. Berger, Struensee, Linde og Jensenius, offentlig Meddelelse om, at Anstalten var færdig til at tages i Brug, og en Redegørelse for dens hele Indretning og Arbejdsplan[1]). Der var Plads til 16 betalende og 32 fattige. Af hine var der igen to Klasser: de fornemme, der havde Eneværelse og kunde betale efter Behag, og Middelstanden, som skulde betale 2 Rdl. ugentlig, og som anbragtes i mindre Fællesstuer med egen Indgang. De betalende kunde præpareres hjemme og derved nøjes med et kortere Ophold i Anstalten, de fattige fik alt frit. Der optoges Patienter baade fra København og Provinserne i en Alder af fra 3 til 50 Aar. Anstalten skulde holdes aaben hele Aaret, da enhver Aarstid var tjenlig, kun ikke de Tider, hvor der herskede Epidemier af Sprinkler, Skarlagensfeber, Mæslinger, Frisler og Blodgang. En Medikus skulde føre det overordnede Tilsyn, en Kirurg skulde bo paa Anstalten og stadig være om de syge. Kosten skulde blive udmærket og Plejen kærlig. Brave Borgerenker skulde være Stuekoner. For at følge andre Hovedstæders Eksempel og for at skaffe de syge fortrinlige hygieniske Betingelser var Anstalten henlagt udenfor Byen i landlige Omgivelser, hvorved man ogsaa imødekom Folks Frygt for Smitte fra Anstalten — skønt en saadan Frygt i øvrigt erklæredes for ugrundet. Overensstemmende med Reskriptet af 1ste December 1769 maatte de betalende lade sig behandle af deres egen Læge. „Anstalten har ingen Privilegium uden deri, at den af Kongens Naade kan gøre det ganske omsonst for Trængende og bære den største Del af Omkostningerne for de fleste betalende.“

[1]) Adresseavisen 1770 Nr. 97.

Derpaa gendriver Proklamationen de religiøse Betænkeligheder, idet der henvises til Maddox og Cramer. Inokulationens Gavnlighed og Farefrihed fremhæves, og Danmarks Klima erklæres for heldigt. Der henvises til de heldige Indpodninger af kejserlige og kongelige Personer og til ligefremme Paabud om Indpodning af Børn, og navnlig af Hittebørn, forskellige Steder i Udlandet (saaledes i Venedig) — i København skulde derimod alt gaa frivilligt, „man beder instændig om at komme, men befaler ikke".

Jensenius, hvis Inokulationsiver endnu ikke var kølnet, overtog selv det medicinske Tilsyn ved Anstalten. Som Kirurg ansattes *Backhausen*, en Mand, der havde en vis Anseelse og havde nydt særlig kongelig Protektion, for saa vidt som han paa offentlig Bekostning, sammen med Medicinerne Abildgaard og H. Møller havde studeret Veterinærvidenskab hos Bourgelat i Lyon og efter sin Hjemkomst havde været beklædt med det Tillidsmandat at foretage Inokulationer mod Kvægpesten, paa hvilket Omraade han i øvrigt havde kollideret med *Abildgaard*[1]). Den 14de Juni 1770, samtidig med Struensees Bortrejse, aabnedes Anstalten for Publikum.

For at holde Interessen for Anstaltens Virksomhed vaagen, offentliggjorde Jensenius efter to Maaneders Forløb en Meddelelse derom i Dagspressen.[2]) I den da forløbne Tid havde Anstalten i alt haft 27 Personer i Kur, deraf 2 fornemme og 16 sædvanlige betalende. Alt var gaaet heldigt; Indpodningsmaterien var bestandig tagen af inokulerede, da der hele Sommeren ikke var forekommet Tilfælde af naturlige Kopper i København. Men samtidig rasede en meget ondartet Epidemi i Sydsjæl-

---

[1]) Collegium medicums Forhandlingsprot. 1767 12te Februar og 23de Maj.

[2]) Adresseavisen 1770 Nr. 116.

land, hvilken paa en ejendommelig Maade blev skæbnesvanger for Anstalten og nødte Jensenius til kort efter sin første Meddelelse at offentliggøre en ny til Beroligelse for Publikum. En frisk og sund 2aarig Pige fra Storehedinge (Juliane Hoffmeier) blev af Frygt for Epidemien sendt til København for at inokuleres. Efter at være bleven præpareret i Byen i 16 Dage blev hun den 8de August modtagen i Solitudegaarden og indpodet. Kopperne begyndte at vise sig den 16de Aug., men antoge derefter en ondartet Karakter. Til Trods for den omhyggeligste Behandling og Tilkaldelsen af Autoriteten *v. Berger* døde Barnet den 22de August. Dette Uheld vakte megen Sensation i København, og om end Jensenius i sin udførlige Fremstilling af Sygdomstilfældet søgte at give en hos det tilsyneladende sunde Barn latent „ondartet Disposition“ Skylden og indtrængende „appellerede til Publikums rette Forstaaelse“, begyndte den Tro at finde Indgang, at den nye Kuranstalt i Stedet for Liv voldte Død og Fordærvelse, var et Hjemsted for de „sorte Kopper“ „Det ligger i den menneskelige Natur,“ siger Callisen i Anledning af denne Antagelse, „at enkelte ulykkelige Hændelser almindeligen gjøre et mere levende Indtryk end tusinde lykkelige Erfaringer“.[1]) I Aarets 4 sidste Maaneder standsede Tilgangen til Anstalten i den Grad, at der i hdet ele kun meldte sig 4 Personer til Optagelse.

Heller ikke i de første Maaneder af 1771 viste der sig nogen synderlig Tilgang, og Anstaltens Virksomhed var saaledes meget langt fra at naa det tilsigtede og i Reskriptet af 1. December 1769 normerede Omfang; Jensenius ophørte ogsaa ganske med at give Meddelelse om sit Inokulationshus i Dagspressen. 1771 var København som det foregaaende Aar saa godt som fuldstændig

---

[1]) Callisen, l. cit. II, S. 56.

fri for Kopper[1]), og det var da naturligt, at man følte sig tryg og aldeles ikke tilbøjelig til at paadrage sig Sygdommen forsætlig. De ganske enkelte Tilfælde, der i Aarets Løb viste sig, fik Smitte fra Anstalten Skyld for, og maaske heller ikke med Urette. Utaalmodig over denne Træghed i Anstaltens Virksomhed søgte Struensee at bringe større Fart deri ved nye Foranstaltninger. Han var uden Tvivl misfornøjet med Anstaltens Direktion, af hvilken han selv ved sin fortsatte Ophøjelse havde maattet udtræde, og som vistnok heller ikke var i Besiddelse af særlig Energi; ved en Kgl. Resolution af 15. Maj 1771 bestemte han, at Anstalten skulde lægges ind under Frederiks Hospital, saaledes at ogsaa Anstalten skulde sortere under Hospitalets nye Overdirektion, som havde hans særlige Mandatarius, den ny udnævnte Livlæge Chr. Joh. Berger, til sin ledende Mand, og som viste sin Energi ved uden Skrupler at kuldkaste de vigtigste Bestemmelser i Hospitalets Fundats. Anstaltens Udgifter skulde herefter afholdes af Hospitalets Kasse, hvilken Bestemmelse Direktionen for de fattiges Væsen resolut benyttede til straks at frasige sig Indbetalingen af det i tidligere Reskripter fastsatte Bidrag af 2,000 Rdl. til Anstaltens Drift. Endelig befaledes det i Resolutionen af 15. Maj, at Hittebørnene i den nye Opfostringsstiftelse (i hvis Direktion C. J. Berger ligeledes var den ledende Mand), skulde inokuleres i Anstalten, og herved kunde Anstalten unægtelig efterhaanden opnaa en rigelig Tilgang. Thi den ifølge Kgl. Befaling i Jordemoderhusets søndre Kælderfag i Marts 1771 anbragte Kasse til Henlæggelse af Børn blev meget stærkt benyttet. Blot i de 4 første Dage, hvor den var i Brug, henlagdes der 24 Børn deri, idet Mødrene regelmæssig ved Udgangen af Jordemoder-

[1]) Callisen, l. cit. II. S. 657.

husets Port paa denne næmme Maade befriede sig fra deres besværlige spæde[1]).

Imidlertid vovede man dog næppe, end ikke under Struensees og C. J. Bergers Regime at overgive de spæde Kassebørn til Inokulation, man maatte vente med disse til de bleve noget ældre, og der blev i hele Aaret 1771, som den til Kancelliet fra Anstaltens Direktion afgivne Indberetning udviser, i det hele kun indpodet i det højeste henved 200 fattige Børn, deri altsaa ogsaa ældre Hittebørn iberegnede[2]). M. Saxtorph, der i Foraaret 1771 overtog Tilsynet med Fødselsstiftelsen og med Udlevering af Hittebørn, angiver i Aarets Løb at have sendt 163 saadanne til Solitude[3]), og disse Børn udgjorde altsaa i ethvert Tilfælde Hovedkontingentet, om end den forsigtige Jensenius har refuseret en Del af dem. Af betalende indlagdes i hele Aaret kun 7 — et tydeligt Vidnesbyrd om, at Inokulationshuset ikke nød særlig Tillid. Da slog ogsaa Struensee Haanden af sin Anstalt, som Befolkningen nu engang ikke vilde benytte; han fik den Tanke at fremme Inokulationen ved stik imod Reskriptet af 1ste Decbr. 1769 ganske at frigive den inde i Byen.

I denne Sag optraadte han dog fremdeles besindigt og udbad sig Betænkning fra Collegium medicum, i

---

[1]) Høst, l. cit. I S. 178.

[2]) I de i Inokulationshusets Arkiv (i Rigsarkivet) beroende aarlige Indberetninger fra den økonomiske Direktør (Linde) anføres oftest ikke Tallet paa de optagne fattige Børn, hvilket kun tilnærmelsesvis kan bestemmes af de specificerede Angivelser af Udgifterne til deres Pleje og navnlig til deres Kost. Denne beregnedes til 5 ℔ à 5 ℔ 8 ß ugentlig, og da Udgiften hertil i det hele for 1771 andrager 720 Rdlr., og hvert Barn var gennemsnitlig 5½ Uger i Anstalten, kan Tallet ikke naa op til 200.

[3]) Vidensk. Selsk. Skr. 2den Saml. II.

hvilket i øvrigt C. J. Berger som et særlig indflydelsesrigt Medlem kunde udøve en effektiv Pression til Bedste for Ministerens Planer. Under 6te Januar 1772 fik Kollegiet en Skrivelse fra det kgl. Kabinet[1]), hvori forespurgtes, om ikke „det Forbud, at indpode Kopper heri Staden, uden skadelige Følger kunde ophæves“. Efter at have indhentet Erklæring fra Inokulationshusets Direktion (v. Berger, Linde, Jensenius), formulerede Kollegiet sit Svar, der begynder med at fremhæve Lægernes baade her og i Udlandet stærkt dissentierende Mening om dette Spørgsmaal og derefter meddeler, at Direktionens Erklæring, som betegner en Frigivelse af Indpodningen inde i Byen som afgjort skadelig og betænkelig, er bleven tiltraadt af 3 af Kollegiets Medlemmer (Livlæge Piper, Stadsfysikus Wandler og Hofmedikus Tode), medens derimod 3 andre (foruden C. J. Berger ogsaa Rottbøll og Kratzenstein) slutte sig til Kabinettets Henstilling og ville have Indpodningen inde i Byen frigiven. Disse fremhæve, at Forældrene ere uvillige til at sende deres Børn ud til Anstalten, og at det er vanskeligt at finde passende Privathuse til Indpodning udenfor Byen. Endvidere gøre de gældende, at Anstalten i Virkeligheden ikke er isoleret fra Byen, at navnlig dens Læger færdes rundt i København og i deres Klæder kunne medføre Smitte, og at man derfor heller ikke behøver at tage det saa nøje med en mulig Smittefare ved fri Indpodning i Byen. De mene overhovedet, at det er „bedre saa tidlig som muligt at lade Børnene overstaa denne Fare end at udsætte dem derfor senere, hvor de have foraarsaget Forældrene stor Omsorg og Omkostninger“, og se i denne Betragtning en Grund til ikke at gribe altfor hæmmende ind med Hensyn til Smitteoverførelse ved Inokulationen.

---

[1]) Kollegiets Korrespondance-Protokol.

Efter Modtagelsen af dette Svar vilde Struensee sikkert have frigivet Inokulationen i København og derved i høj Grad reduceret sin Anstalts Betydning. Men hans og C. J. Bergers Fald indtraf i de samme Dage, og dermed var dette Spørgsmaal stillet i Bero. Det, der nu forelaa og ogsaa i det væsentlige hurtig udførtes, var at genoprette status qvo ante med Hensyn til Frederiks Hospital og Inokulationsanstalten. Hospitalet blev igen overensstemmende med sin smukke Fundats vidt aabnet for den københavnske, uformuende Borgerstand, dets Kirkerum blev renset for alle de veneriske Syge, som Struensee og Berger havde anbragt der, og dets Forbindelse med Solitudegaarden igen løst. I Reskript af 10de Decbr. 1772 tilkendegaves, at „Inoculationsanstalten fra tilkommende Nytaar af skal adskilles fra Friedrichs Hospital, hvorimod de 2000 Rdl., som denne Anstalt aarlig i 5 Aar har været tillagt af det danske Lotteri, igen dertil skal udbetales, for saa vidt de fastsatte 5 Aar ej endnu ere udløbne. I øvrigt skal Direktionerne for Friederichs Hospital, Plejeanstalten og Inoculations-Anstalten sammentræde og med hinanden overlægge, hvorvidt og hvorledes Inoculations-Anstalten endnu kunde conserveres“ — en Tilføjelse, der viser, at denne Institution, der jo ogsaa var en af Struensees Skabninger, ikke stod særdeles højt i Kurs hos de nye Regeringsmyndigheder. Dens Virksomhed fortsattes vel de følgende Aar, og dens pekuniære Basis betryggedes indtil videre ved yderligere Tilskud af Statens Midler, men Tilbagegang kan dog stedse spores. Af betalende indlagdes hvert Aar kun meget faa, og Tallet af fritliggende naaede efter 1772 — efter hvilket Aar der ikke mere sendtes Hittebørn til Inokulatoinshuset, idet Forordningen derom annuleredes — ingensinde synderlig over 100 aarlig, skønt en ny betydelig Koppepidemi i København i Aarene 1773—75 igen maatte sætte for-

øget Skræk i Befolkningen. Jensenius vedblev at føre det medicinske Tilsyn med Anstalten, men i øvrigt skete i dens Personale forskellige Forandringer, der vistnok heller ikke vare til dens Gavn. Backhausen fratraadte og fik til Efterfølger en ubekendt Kirurg Kruse, og den nidkære Linde overlod sin økonomiske Direktørpost til Toldinspektør, Justitsraad Frankenau.

Udenfor Anstalten begyndte der, da Koppeepidemien i Foraaret 1773 blussede op i København, at komme en, som det synes, ret livlig privat Indpodning i Gang. Thi vel var en saadan forbudt inde i Byen, men under en Epidemi var man næppe meget ivrig for at overholde Forbuddet. Hoffet overholdt det heller ikke, men lod Inokulation foregaa paa Kristiansborg, og v. Berger gav et lignende, dristigt Eksempel, som Strueense tidligere med Kronprinsen, idet han i en meget tidlig Alder indpodede baade Kronprinsesse Louisa Augusta og Landgreve Karls 3 Børn, hvoraf det ældste var Frederik VI's senere Dronning Maria Sofie Frederikke. Efter Inokulationen bleve Børnene flyttede fra Kristiansborg til Rosenborg, hvor de alle heldigt gennemgik Sygdommen.[1]) I Provinserne, hvor Inokulationen kunde foregaa frit, synes den ogsaa at komme i tiltagende Flor. I ethvert Tilfælde var det Tilfældet i Holsten, hvor den fremdeles støttedes af Hensler, der ikke alene ved sin videnskabelige Dygtighed og Hæderlighed, men ogsaa ved sin nøje Forbindelse med A. P. Bernstorff og Reventlowerne naaede en bestandig større Autoritet og af Kongen hædredes med Udnævnelse til Arkiater og derefter til Professor ved Kiels Universitet.

Ogsaa i Norge foregik fremdeles en livlig Indpodning, og vel var det, som tidligere, fornemlig Kirurger

[1]) Berlingske Tidende 1773, 3. og 28. Mai. Brock: Histor. Efterretninger om Rosenborg. Kbhvn. 1881, S. 175.

og Lægmænd, der bare Sagen frem, men Medici begyndte dog at komme med. Særlig Interesse i saa Henseende frembyde Forholdene i Norges vigtigste Stad, det gamle, ærværdige, kosmopolitiske Bergen. Den tidligere herværende Inokulationsmodstander, den lærde Fysikus Büchner[1]), Medlem af det keiserlig Leopoldinske Akademi, tog, da Staden i 1771 (som sædvanlig efter 7 Aars fri Mellemrum) hjemsøgtes af en Koppeepidemi, selv Inokulationen i sin Haand, virkede ogsaa senere derfor og udgav endelig i 1778 efter det derværende „nyttige Selskabs“ Opfordring en rigtignok anonym Indpodnings-Anvisning[2]), i hvilken han oven i Købet med megen Anerkendelse fremhæver den velsignelsesrige Virksomhed af de gejstlige „Kvaksalvere“, som han tidligere havde erklæret aaben Krig. I et senere historisk Tilbageblik paa hele Inokulationsbevægelsen i Bergen, hvilket han som gammel Emeritus og tilbagevendt til sin Fødeby Erfurt foredrog i det derværende Videnskabsakademi[3]), søger han imidlertid at forsvare og forklare sin tilsyneladende Frontforandring. Han giver sin afdøde Kollega, Dr. *Pape*'s „Zorn und Hitze“ Skylden for Inokulationskrigen i Begyndelsen af Tresserne og forsikrer, at han selv stadig optraadte i den bedste Forstaaelse med den indkaldte Præst Lunds Beskytter, Stiftamtmand Cicignon. Han gør ogsaa Indtryk af at have været en fint dannet og hensynsfuld Mand — men næppe nogen stærk Karakter. Et særlig slaaende Vidnesbyrd om Indpodningens tiltagende Medbør i Bergen

¹) Kiær, Norges Læger, 2. Udg., I., S. 185.

²) En kort Afhandling om Børnekoppernes Indpodning til Underretning for dem paa Landet, som i Henseende til Situationen mangler Lægens Hjælp. Bergen 1778.

³) Ueber die Einimpfung der ersten natürlichen Blattern sowohl als auch über den Erfolg der ersten Vaccination in Bergen in Norwegen. Erfurt 1806.

er det imidlertid, at selv den hidsige Kamphane Pape maatte bekvemme sig til at træde ind i Inokulatorernes Række; under Epidemierne 1775 og 1783 indpodede han talrige Børn. Ogsaa den under Büchners senere Svagelighed ham adjungerede Dr. Monrad viste megen Iver for Inokulationen, ja han voldte endog Bergen en Epidemi derved, at han i en koppefri Periode indpodede sine egne smaa Børn med Materie fra København og derefter gik om og smittede sine Klienter i Byen[1]). Virksommere end Medici vare dog Præsterne, og ganske særlig udmærkede sig Provst Krogh i Davigen i Nordfjord, der personlig og ved Hjælp af uddannede Assistenter i 1771—72 indpodede i alt 512 voksne og Børn (med 2 Dødsfald). Han sendte Meddelelse derom til Etatsraad Linde, der igen forelagde den for det kgl. Landhusholdningsselskab, som belønnede ham med Guldmedaille samt udstedte en anerkendende Opfordring til Efterligning i andre Egne af Landet[2]). Ved Siden af Krogh var der ogsaa flere andre ivrige, gejstlige Inokulatorer, saaledes Pastor Heiberg i Gloppen[3]).

I København var det rimeligvis netop Forbudet mod Indpodningen, der virkede fremmende og paany styrkede Befolkningens Tillid til den. Efterhaanden greb denne Lovovertrædelse saa stærkt om sig, at det blev fundet nødvendigt ved en Plakat af 12te Juni 1776 paany at indskærpe Forbudet. I Motiverne til denne udtales, at „endskønt Koppe-Indpodningsanstalten til Publici Sikkerhed og Rolighed er anlagt udenfor Kjøbenhavn og tillige befalet, at ingen Inoculationer maatte tillades i Kjøbenhavn, men at de alle skulde skee uden-

---

[1]) Büchner: Ueber die Einimpfung. S. 9 og 45.

[2]) Adresseavisen 1772, Nr. 68.

[3]) Büchner: En kort Afhandling om Børnekoppernes Indpodning, S. 20.

for, dog med den fuldkomne Frihed, at enhver kunde lade det skee, hvor han vilde og ved hvilke Medicis og Chirurgis, som enhver have Fortroelighed til; have dog adskillige, saavel Medici som Chirurgi i Begyndelsen vel paa en skjult Maade, men i afvigte Aars Sommer ganske aabenbar indpodet Kopperne i Staden, hvoraf adskillig Uorden rejser sig og Koppe-Grassationen bestandig vedligeholdes; hvorfore til sligt i Fremtiden at forekomme", følgende befales: „Saalænge ingen Epidemie af Børnekopper i Kjøbenhavn befindes, skal det i alt have sit Forblivende ved Stiftelsen for Indpodnings-Anstalterne, alt under vedbørlig Straf for dem, som herimod maatte handle; hvormed Politiemesteren skal have nøje Indseende; men naar saadan Epidemie i Byen grasserer, kan det vel tillades det i visse Tilfælde med mueligste Varsomhed at indpode, dog ikke uden at Collegium Medicum dertil efter befindende Omstændigheder forud giver sit Minde, hvilket da strax skal tilkjendegives det Danske Cancellie."

Men heller ikke dette Paabud til Fordel for Inokulationshusets Privilegium formaaede at bringe større Liv til Veje. Anstalten var nu engang dødsdømt i den offentlige Mening og sygnede i de følgende Aar bestandig mere hen. Collegium medicum ses heller ikke at have udfoldet nogen som helst Anstrengelse for overensstemmende med Plakaten at hemme al Indpodning udenfor Anstalten; Kollegiets Korrespondance-Protokol indeholder i de følgende Aar intet Ord om Inokulationsvæsenet. Da der i Slutningen af Halvfjerserne og i Firserne stadig var Koppeepidemier i København, mente man vel ogsaa med Grund og uden Ulydighed mod Forordningen at kunne se gennem Fingre med den fortsatte, private Indpodning, der dog heller ikke synes at være bleven foretagen med særlig Iver fra Lægernes Side. De fremragende Indpodningsapostle v. Berger, Rottbøll og

Jensenius vare blevne gamle, Chr. Joh. Berger, der i øvrigt aldrig havde indtaget nogen fremskudt Plads som Inokulator[1]), var allerede ved Struensees Fald forsvunden fra København. Den yngre Lægegeneration viste vel Højagtelse for Inokulationen, og t. Eks. i en Anmeldelse af Büchners nævnte Skrift betegnes den af Tode som et „herrliches Rettungsmittel“ [2]). Og denne Forfatter er trods sit polemiske Naturel altid i alle vigtigere Spørgsmaal saa rettroende, at hans Udtalelser tør betragtes som et Barometer for den i Øjeblikket fremherskende Opfattelse. Men Sympatien for Inokulationen var dog hos de ledende overvejende af akademisk Natur og gav sig ikke stærke Udslag i Handling; heller ikke udenfor Inokulationshuset foregik der nogen meget livlig Koppeindpodning fra de videnskabelige Lægers Side.

Under Inokulationshusets bestandig mere hensygnende Tilværelse begyndte man at drage nogen Nytte af Institutionen paa anden Maade end efter den oprindelige Bestemmelse. Man benyttede Pladsen til Optagelse af fattige med naturlige Kopper[3]) — hvorved man i øvrigt endnu dog ikke særlig tilstræbte Isolation. Men den Dødsdom, der tydelig nok allerede var fældet over den, var der saa megen mere Grund til

---

[1]) Hos Forf. er der ogsaa, men først da denne Afhandling var gaaet i Trykken, begyndt at opkomme Tvivl om, hvorvidt C. J. Berger virkelig er den anonyme Oversætter af Butinis Skrift, saaledes som det angives i vore bibliografiske Hovedkilder og ligeledes i nærværende Afhandling. Det vilde føre for vidt her at gaa dybere ind paa dette Specialpunkt, og Forf. maa foreløbig indskrænke sig til at tage en Reservation i saa Henseende, idet han forventer at komme tilbage dertil i en Artikel om C. J. Berger, som i en nær Fremtid vil blive offentliggjort, men mulig i et andet Tidsskrift.

[2]) Med.-chir. Bibl. VII, S. 175.

[3]) Hauber, Beskrivelse over den kgl. danske Residentsstad København (dansk Overs.). Kbhvn. 1783, S. 158.

virkelig at eksekvere, som Anstalten var et godt Aktiv til megen anden Brug, baade ved sine gode Bygninger med tilhørende Grund og ved den Kapital af 9000 Rdl., som Direktionen paa Grund af den ringe Benyttelse af Institutionen havde kunnet opspare af de aarlige Indtægter. En saadan Anledning til at drage virkelig Nytte af Inokulationshuset meldte sig, da Enkedronning Juliane Marie i 1782 købte en Grund i Amaliegade ved Siden af Frederiks Hospital, for at indrette den til Fødselsstiftelse[1]). Den til Overvejelse af denne Sags Ordning under 11te Novbr. 1782 nedsatte kongelige Kommission kom nemlig til det Resultat, at Fødselsstiftelsen burde forenes med en Plejestiftelse, hvor de nyfødte Børn kunde anbringes i nogen Tid, inden de kom ud hos Plejeforældre, og paa Indstillingen herom resolveredes under 23de April 1783 i et kongeligt Reskript, at Inokulationshuset maatte bruges dertil og gøres bekvemt ved forskellige Udvidelser, ligesom ogsaa Anstaltens aarlige Indkomster og den Kapital, som Direktionen „ved god Husholdning" havde oplagt, skulde anvendes til den nye Plejestiftelses Bedste — „dog at Medicus og andre til Inoculationen antagne Betjente fremdeles lønnes af Indtægterne, indtil de andensteds fra kunne nyde Erstatning". Denne Resolution blev meddelt Inokulationsanstaltens Direktører i en Kancelliskrivelse af 24de Maj 1783, og i en ny saadan af 6te Septbr. samme Aar fik de Ordre til at aflevere Anstaltens Bygning, Inventarium og Kassebeholdning til den angaaaende Accouchements-Anstalten nedsatte Kommission. Saaledes var Inokulationshuset paa Solitudegaarden ophævet og dødt efter 13 Aars ikke særdeles frugtbringende Virksomhed.

Den landlig smukke Gaard blev dog ikke taget i

[1]) Stadfeldt, Københavns Fødselsstiftelse 1787—1887. Kbhvn. 1887, S. 19. (Universitets-Program).

Brug som Plejestiftelse. Ved nærmere Overvejelser kom Kommissionen til det Resultat, at Ombygningen vilde være forbunden med alt for store Bekostninger, ligesom ogsaa, at Driften af en saadan Stiftelse vilde blive langt billigere, naar den kunde lægges i Fødselsstiftelsens umiddelbare Nærhed. Man bestemte sig saaledes til at købe en ledig Tomt ved Siden af Fødselsstiftelsen og paa denne at opføre en Bygning til en Plejestiftelse, idet man ved Salg af Solitudegaarden skaffede de fornødne Midler til Veje. Men fuldstændig brød man dog ved den trufne Ordning ikke Staven over Koppeinokulationen. I det vigtige Reskript af 23de Marts 1787, hvori Kommissionens forskellige Forslag endelig approberes, udtales i 6te Post, at man vil være betænkt paa at sørge for, at der enten i øverste Etage af selve Plejestiftelsen, eller „om dertil findes Udveje, i en liden særskilt Bygning i Haven bliver gjort Anstalt til at kunne der i behøvende Tilfælde eller naar Børnekopperne skulde grassere, lade inokulere“. Man har ingen Betænkelighed ved en saadan Kombination af en Plejestiftelse for spæde Børn og Inokulationsanstalten, og antager, at den ikke vil medføre væsentlig større Smittefare end den, der ogsaa var forbunden med det tidligere Inokulationshus, „hvis Beliggenhed formedelst dets Nærhed ved Hovedstaden og dets Betjentes daglige Nærværelse i samme, hvor Lægen selv opholdt sig, var ikke bedre eller tjenligere til denne Anstalt end det allerunderdanigst foreslagne Sted maa blive“. En saadan lille Bygning til Inokulation blev ogsaa i 1792[1]) opført i Fødselsstiftelsens Baghave, men den synes aldrig at være bleven brugt efter sit oprindelige Øjemed. Inokulationen havde som offentlig Institution nu udspillet sin Rolle. Det var væsentlig kun nogle Kirurger, og i

[1]) Stadfeldt, l. cit., S. 20.

Særdeleshed den energiske Fr. Chr. Winsløw, der endnu dyrkede Metoden[1]), medens dog den egentlig ledende kirurgiske Autoritet, den forsigtige *Callisen*, forholdt sig meget reserveret, ligesom det var Tilfældet med de fleste Medici.

I Princippet fastholdt man vel fremdeles Indpodningens Berettigelse, og t. Eks. Autoriteten *F. L. Bang* giver i sin 1789 publicerede, medicinsk-kliniske Kodeks[2]) udførlige Anvisninger til korrekt Gennemførelse af denne profylaktiske Kur. Men Inokulationens Smittefare afholdt dog de fleste københavnske Læger fra at praktisere den, og sensationelle Begivenheder i Halvfemserne vare vel skikkede til at fremholde denne Fare. Det er allerede omtalt, at den adjungerede Fysikus *Monrad*, en af Bangs kære, mangeaarige Disciple, i sin norske Indpodningsiver voldte Bergen en, dog ikke ondartet, Koppeepidemi; endnu værre gik det den islandske Landfysikus *Jon Svensson*, der formodentlig ved sin Forbindelse med Norge var bleven en ivrig Inokulator og synes at have benyttet Büchners gammeldags Metode. Til Indpodning i en fjern Egn afsendte han nogle med Koppematerie gennemtrukne Traade, gemte i en lukket Flaske. Denne aabnede Budet af Nysgærrighed og undersøgte de mærkelige Traade. 8 Dage derefter blev dette Bud angreben af Kopper; Smitten bredte sig videre, og der udviklede sig en betydelig, meget dødelig Epidemi[3]). Denne Begivenhed maatte vække saa megen mere Sensation i Moderlandet, som Regeringen netop kort i Forvejen havde truffet omfattende Foranstaltninger for at sikre denne Ø, der flere Gange var bleven hjemsøgt af

---

[1]) Wendt, Nogle Efterretninger om Børnekopper, Kokopper og formildede Børnekopper. Kbhvn. 1824. S. 11.

[2]) Praxis medica, Pag. 107—12.

[3]) Callisen, l. cit. II, S. 57.

meget morderiske Koppeepidemier, mod Indførsel af ny Smitte. Saadanne Hændelser kunde ikke stemme Sindene venligere mod Inokulationen, og vistnok ikke ret hyppigt er den, til Trods for de vedvarende Koppeepidemier, bleven foretagen i København i Aarhundredets sidste Decennium.

V.

Ogsaa i Udlandet var der, og det tidlig, i den rask opgaaende Bevægelse, saaledes som den fremtraadte i Begyndelsen af Halvfjerserne, kommen et tydeligt Tilbageslag. Foruden den voksende Opmærksomhed paa den af Inokulationen voldte Smitteudbredelse bidrog dertil navnlig graverende Uheld i Berlin, hvis fata ogsaa maatte have nærliggende Indvirkninger paa den dansk-norske Residens. I Berlin begyndte Inokulationen først at komme i Brug under hin Opgang, men fik en brat Afslutning. Den berømte Anatom *Joh. Fr. Meckel* indpodede med dødeligt Udfald 2 Børn af Ministeren von der Horst, og den store Berlinerpraktikus *Muzel* gik det ikke synderlig bedre. Af 4 indpodede døde de 3, og den fjerde blev meget farlig syg[1]). Den højt ansete Livlæge og medicinske Historieskriver *Moehsen* kunde derfor i gentagne Skrifter (1774—75) med almindelig Samstemning nedlægge en alvorlig Protest mod denne hasarderede Metode. Samtidig advarede en af Vesttysklands mest ansete videnskabelige Læger, Gehejmeraad *Chr. Ludwig Hoffmann*, bekendt i de medicinske Doktriners Historie som Ophavsmand til et nyt humoralpatologisk System af medierende Karakter, mod de dristige Indpodninger, og mente i øvrigt som de Haen,

---

[1]) Kurt Sprengel, l. cit., S. 917.

at den kyndige, kurative Terapi sagtens kunde faa Bugt med Koppesygdommen. Han anbefalede Kamfer som et ufejlbarligt, specifikt Middel, medens andre med Begejstring optoge det af den engelske Biskop *Berkeley* anbefalede Tjærevand og heraf saa vidunderlige Virkninger. Selv den overlegent kyndige Rosén af Rosenstein, der dog vedblev at holde Inokulationen i Ære, anbefalede paa Grundlag af talrige Observationer Tjærevandet i de stærkeste Udtryk som et Middel, der „gjorde dødelige Kopper milde“ [1]).

Ved Siden af saadanne Udslag af den til alle Tider lige sangvinske, terapeutiske Tillidsfuldhed, for hvilken altsaa den profylaktiske Indpodning ikke kunde have stor Værdi, kom der i Aarhundredets sidste Decennier med tiltagende Styrke Synspunkter frem, der paa Grundlag af ganske nye Betragtningsmaader brød Staven over Inokulationen i dens hidtidige Skikkelse, og som have særlig Interesse, navnlig fordi de tillige betegne et afgørende Brud med den da endnu almægtige, galenske Hippokratisme. Repræsentanterne for disse Synspunkter vare i deres Anskuelser saa langt forud for deres Tid. at de uforstaaede til Dels bleve Martyrer derfor — de staa i Slutningen af forrige Aarhundrede egentlig paa Nutidens Standpunkt. Deres direkte og mest paaviselige Indvirkning maatte saaledes i Øjeblikket indskrænke sig til den, at de ved deres klare Kritik borttoge Grunden under den traditionelle Form for Inokulation; men de sigtede langt videre.

Den første af disse en ny Retnings Pionerer er en anset engelsk Læge *Haygarth*, der i 1765 i London studerede sammen med vor danske Kirurg Kølpin og derefter stod i venskabeligt Forhold til denne. Som Læge i Chester samlede han Erfaringer om de uheldige

[1]) l. cit., S. 221.

Sider ved den sædvanlige, private, planløse og spredte Inokulation og forlangte[1]), at en saadan, hvis principielle gavnlige Betydning han i øvrigt fuldt anerkendte, for at blive til Gavn for Samfundet maatte indordnes under et bestemt, af Sundhedsmyndighederne fastsat Regulativ med omfattende Kauteler, saa at Smitteudbredelsen kunde hindres. Den maatte kun foretages til bestemte Tider under offentlig Kontrol og med Iagttagelse af fuldstændig Isolation; samtidig skulde den foretages paa alle, i ethvert Tilfælde af den unge Slægt. Derved vilde de naturlige Koppers Hyppighed stadig aftage, og optrædende Tilfælde deraf maatte ligeledes straks isoleres. Som Resultat af sine omfattende Iagttagelser og Undersøgelser fastslog han, at Koppesmitten var af væsentlig fasthængende Art, og Luften i ethvert Tilfælde kun infektiøs i ringe Afstand, idet Dilutionens Virkninger hurtig gjorde sig gældende. Saaledes var det efter hans Mening let at beherske Smitten ved Isolationsforanstaltninger, ved særlige Koppehospitaler (Kontumats-Anstalter) og Desinfektion af alt, som var kommet i Berøring med de syge. Et Hovedmoment var en strengt gennemført Renlighed — den meste Smitte vilde hindres ved „cleanliness alone, which the instinct of nature suggests and social habits improves".

Haygarth stiftede i Chester en Forening, der efter disse Principper skulde virke til Koppernes Udryddelse, og vedblev ogsaa paa Tryk at virke for sin store Plan — men uden megen Fremgang. Skønt man ofte kaldte en Koppeepidemi „Pestis variolosa", fastholdt man dog i sin hippokratiske Tankegang bestandig en væsentlig Distinktion imellem en Pestsygdom strikte og Kopper. Man indrømmede vel og det bestandig mere uforbeholdent, at ogsaa disse sidste opstode under Indflydelse af et

---

[1]) Inquiry, how to prevent the small-pox. London 1784.

smittende Agens, men Koppesygdommens Hovedkarakter saa man dog — i Modsætning til egentlig Pest — deri, at der foregik en heldbringende Udrensning af til Stede værende skadelige Stoffer i Organismen. Kopperne vare saaledes paa en vis Maade et virkeligt Gode og i ethvert Tilfælde et nødvendigt Onde, som man helst maatte underkaste sig. Fra dette hippokratiske Grundstandpunkt forargedes man over en Synsmaade, der uden videre vilde have Kopper behandlede som virkelig Pest eller Spedalskhed med streng Afspærring og Anbringelse af de syge i Kontumats-Anstalter.

Særlig stærkt kom denne hippokratisk-konservative Stemning til Udbrud lige overfor to tyske Læger, der henad Aarhundredets Slutning optoge *Haygarth*'s Ideer og gjorde det til deres Livsopgave at bringe dem til Gyldighed. Det var *Joh. Chr. Wilh. Juncker*, Professor i Halle, og *Bernh. Chr. Faust*, Livlæge hos Greven af Schaumburg-Lippe. Den mest fremragende af disse to er Juncker, en i hele sin Optræden storslaaet Personlighed og en ligefrem Martyr for sin Overbevisning. Efter at han kun 27 Aar gammel i 1788 var bleven Professor i praktisk Medicin[1]), og dermed var kommen ind i udstrakt Lægevirksomhed, trak han sig i 1794 ganske tilbage derfra for fuldt at kunne anvende sine Kræfter paa den Opgave, han havde sat som sit Livs Maal: Menneskenes Befrielse fra Koppesygdommens Ødelæggelser. Allerede 1792 begyndte han Udgivelsen af en Række voluminøse Skrifter: „Gemeinnützige Vorschläge und Nachrichten über das Verhalten der Menschen in Rücksicht der Pockenkrankheit.“ Hans Fremstilling trætter ved en overvældende Ordrigdom og Brede, og Lidenskabens Uro kommer bestandig i højere Grad til

---

[1]) Biograph. Lexikon der hervorrag. Aerzte III, S. 430.

Syne, men hans Retorik er ofte, t. Eks. i Beskrivelsen af Koppernes ulykkebringende Virkninger, overordentlig gribende, og i selve hans „Vorschläge“ overraskes vi ved at finde netop de Foranstaltninger skarpt betonede, hvormed Nutiden har væbnet sig i Kampen mod Infektionssygdommene. Rundt om i By og paa Land skulde der oprettes særlige, strengt isolerede Koppehospitaler, ganske som det var bleven udført ved Pest og Lepra. Strenge Politibestemmelser skulde hindre Smittens Udbredelse fra private Huse, og navnlig skulde der gennemføres obligatorisk Anmeldelse af alle saadanne syge. For saa vidt de skulde have Tilladelse til at blive i Hjemmet, burde der sættes Plakat paa Husdøren med Angivelse af tilstedeværende, smitsom Sygdom, Sygeværelserne skulde ligge isolerede og deri alt fjernes, hvortil Smitten kunde formodes særlig at hæfte. Kyndige Sygeplejere, hvis Berøring med Omverdenen maatte undgaas, skulde stadig være til Stede, for at Familiens sunde Medlemmer kunde blive udenfor Smittepaavirkning. Desinfektion skulde gennemføres, navnlig i Form af yderste Renlighed og Vadsk af alle Genstande; Lægernes Personer gjaldt dette ganske særlig om. Inokulation erkender han som Haygarth for formaalstjenlig, men kun naar den udføres med den sikreste Garanti mod Smitteudbredelse, og han fordømmer den derfor fuldt i dens tidligere Skikkelse. Han plæderer for Oprettelse af et „gemeinschaftlicher Rath der deutschen Aerzte“, som skal tage den store Menneskekærlighedens Sag i sin Haand. Efter at han havde fundet Tilslutning hos en Del tyske Læger, ophørte han (1796) med Udgivelsen af „Vorschläge“, hvoraf der i alt publiceredes 3 Bind, og paabegyndte samtidig et „Archiv für Aerzte und Seelsorger wider die Pockennoth“ — et Organ for de samlede Koppeudryddere, som udkom i tvangfrie, voluminøse

Hæfter (Bind). I alt udkom der i Aarene 1796—1800 7 saadanne[1]).

Imidlertid kom han snart i aaben Krig med største Delen af Lægerne og det af Autoriteterne. Ikke blot maatte disse frastødes af hans i yderst skarp Form fremsatte anti-hippokratiske Lære om Koppernes patogenetiske Forhold og af hans dertil knyttede absolutte, for Tidsaanden paradoksale, praktiske Fordringer. men de bleve tilmed i høj Grad provocerede af ham, der i sin lidenskabelige Hensynsløshed baade i „Vorschläge" og i Arkivet insinuerede, at Modstanden mod ham hos Lægerne havde sin Rod i deres Havesyge, ja at de forsætligt udbredte Koppesmitten. Man riposterede da ved at underlægge hans Agitation egoistiske Motiver, og han blev efterhaanden igen forladt af de fleste, der opildnede af hans Begejstring i Begyndelsen havde sluttet sig til Udryddelseskrigen. Bøjet under Krænkelserne og udmattet af sit febrilske og overanstrengende Agitationsarbejde døde denne medicinske Revolutionsmand pludselig 1800, i en Alder af kun 39 Aar, efter at han dog forinden havde haft den Tilfredsstillelse at opleve Vaccinationens Morgenrøde, hvilken han i sit Arkiv hilste med Jubel. Ikke engang Døden standsede hans Kaldsfællers Forfølgelse. Hans egen Fakultetskollega, den store Medicinalhistoriker Kurt Sprengel, der hildet i en ensidig hippokratisk Vitalisme manglede Forstaaelsen af eksakte Bestræbelser, har i sit store Litteraturværk flere Aar efter hans Død rejst ham en Skamstøtte, hvis Uret først Nutiden er i Stand til fuldt at vurdere.

En trofast Medkæmper erhvervede han sig dog, men ganske vist kun en Mand af forholdsvis ringere personlig Kvalitet, den nævnte Livlæge Faust i Bücke-

---

[1]) Baade „Vorschläge" og Arkivet findes i det store kongelige Bibliotek.

burg. Denne var en af Oplysningstidens utrættelige, skrivelystne, populariserende Læger, en tysk Tode, der uafbrudt bombarderede Publikum med alle mulige, mer eller mindre gode diætetisk-hygiejniske Raad. Et Hovedmiddel til at gøre Menneskene „besser und glücklicher" saa han i, at Benklæder bares oppe af Seler og ikke af Baand eller Remme omkring Livet, og om dette Emne forfattede han et Skrift, som han besørgede oversat paa de forskellige, større Kultursprog, ja endog i 1792 fik forelagt den franske Nationalforsamling.[1]) Rimeligvis var det ogsaa hans Ide, at et Forslag om Koppers Udryddelse i 1798 af Juncker og ham i Forening pompøst blev forelagt den politiske Kongres i Rastadt, der, lidet virksom ogsaa paa de Punkter, den efter sin Plan skulde behandle, selvfølgelig ikke tog sig af et saadant fjerntliggende, lægevidenskabeligt Spørgsmaal. Men i øvrigt forstod Faust at føre Agitationen paa en mere praktisk Maade end sin sværmeriske Kampfælle. Han fik i Begyndelsen af Halvfemserne den Tanke at udgive en „Gesundheits-Katechismus zum Gebrauche in den Schulen und beim häuslichen Unterricht" — saa gammel er Bestræbelsen for at indføre Sundhedslære i Skoleundervisningen —, og Bogen, der var affattet paa sædvanlig Maade i Spørgsmaal og Svar, der var klar og letfattelig, gjorde overordentlig Lykke. Endnu i 1830 udkom et nyt, tysk Oplag (det 11te), den blev oversat i de fleste Sprog, paa Dansk fik vi i 1794 to forskellige Oversættelser deraf lige efter hinanden, den første, ordret oversatte, besørget af den flittige, men ikke særlig anerkendte medicinske Litterat Dr. N. Bötcher, den anden, selvstændig omarbejdede, udgivet af Tode.

Et fremtrædende Afsnit i Bogen ere Spørgsmaalene om Koppeinokulationen og om Koppesygdommens Ud-

---

[1]) Biograph. Lexikon der hervorr. Aerzte, II, S. 344.

ryddelse. Om hin fremhæver han, at den i sin tidligere Form er fremgaaet af den absolut urigtige Tro, at Kopperne ere et nødvendigt, uundværligt Onde, hvilket det altsaa blot gælder om at gennemgaa saa lempeligt som muligt. Han benægter kategorisk, at Kopperne paa nogen Maade skulde kunne tjene til Legemets Renselse. Sygdommen opstaar kun ved et Smittestof, og vel maa der være en Disposition hos vedkommende Individ til Stede, men hermed forholder det sig kun som et Hus, der har en vis Disposition til at brænde. Ligesom dette kun kan ske ved dets Berøring med et brændende Legeme, og ligesom vi paa enhver Maade søge at beskytte det mod Ildsvaade, saaledes bør vort Forhold ogsaa være lige overfor Koppegiften, og da denne ikke er flygtig, men klæber ved Pusset, kunne vi vogte os for den. Et Bevis herfor er, at en Epidemi aldrig eksploderer pludselig, men lidt efter lidt udbreder sig fra sit bestemte Udgangspunkt hos enkelte Individer. I en lang Række Spørgsmaal og Svar indskærper han i Haygarths og Junckers Aand alle de Afspærrings- og Desinfektionsforanstaltninger, der maa træffes for at bringe den deletære Sygdom til at ophøre. I sin danske Oversættelse udelod Tode imidlertid hele dette Afsnit, idet han i sin medicinske Rettroenhed forholder sig bestemt afvisende overfor de nye Kontagionisters kætterske Ideer. I Fortalen til Oversættelsen siger han lakonisk: „Hofraadens Ideer om Koppernes Udryddelse har jeg ikke indrykket, da sligt er altfor forhadt til at antages og iværksættes.“ Derimod optog Tode i det senere (1803) udkomne Oplag af Oversættelsen Forfatterens Fremstilling af Jenners Vaccination. Faust modtog ligesom Juncker denne Opdagelse med Begejstring og var en af de allerførste, der i Tyskland gjorde Forsøg dermed. Virulensens Svækkelse saa vidt, at man kunde anvende effektiv Indpodning uden Smittefare, det var jo

ogsaa Opfyldelsen af det bestandig brændende pium desiderium, det var Idealets Opnaaelse!

Paa en vis Maade er det paafaldende, at Tanken om Virulensens fortsatte Svækkelse til mulig Opnaaelse af smittefri Indpodning aldrig ses at være kommen til Udtryk hos nogen af Inokulationsperiodens talrige Skribenter. Man havde vel som omtalt tidlig Blikket aabnet for, at man til Indpodning brugte eller dog helst maatte bruge et mindre virulent, et svækket Smittestof, og Rottbøll betonede jo denne Lære særdeles klart og udtømmende. Men skønt de artificielle, milde Kopper almindelig antoges at være mindre smittefarlige end de naturlige, gik heller ikke han videre i sin Betragtning end til at se hele Betydningen deraf i Inokulationens Farefrihed. En Formindskelse eller endog Ophævelse af de indpodede Koppers Smitsomhed synes han ikke at have tænkt paa, men paa hans Tid var endnu den galenske Hippokratismes Dogme om Kopperne som et nødvendigt Onde eller rettere som et ved mildt Forløb uomtvisteligt Gode saa rodfæstet, at man overhovedet ikke bekymrede sig særdeles meget om Smittefaren. De herfra opstaaede Betænkeligheder kom først ret frem under de fortsatte Indpodninger og de herved efterhaanden indsamlede Erfaringer, som man ikke kunde lukke Øjnene for. Men Muligheden af smittefri Indpodning laa ganske vist overhovedet saa fjernt. at det dog er forstaaeligt nok, naar en saadan Tanke heller ikke nu dukkede frem. De Forsøg paa yderligere Svækkelse af Indpodningsmateriens Virulens, som i Aarhundredets sidste Decennier foretoges af forskellige, sigtede ogsaa fremdeles kun paa at sikre sig et farefrit Forløb af de kunstige Kopper.

De interessanteste af disse Forsøg ere foretagne paa et meget afsides Sted af en Lægmand, en fuldstændig Autodidakt, Bonden *John Williamson* paa Shet-

landsøerne[1]). Efter autentiske Meddelelser har denne Mand uden noget Uheld i Halvfjerserne og Firserne indpodet flere Tusinde Øboere, mellem hvilke ondartede Koppeepidemier i en Aarrække havde voldt megen Ulykke. Podningsmateriens Virulens svækkede han ved en meget ejendommelig Procedure. Efter at have udsøgt sig god Vædske hos et sundt Individ tørrede han den i Tørverøg og gravede den derpaa ned i Jorden, bedækket med Kamfer. Han gemte Materien særdeles længe, undertiden 7—8 Aar, inden han brugte den. Inokulation foretog han uden nogen Forberedelse og paa en meget primitiv Maade med en lille Kniv af sit eget Fabrikat; Snitsaaret paa Armen dækkede han blot med et Kaalblad. Sygdommen lod han forløbe uden Behandling med Medikamenter. Det fremhæves, at Inokulationen altid slog an og til regelmæssig Tid. Denne geniale Praktik blev imidlertid først bekendt i England efter Vaccinationens Opdagelse og blev derved ikke Genstand for nøjere Undersøgelse.

En Lyst og Trang til eksperimentel Forskning med Inokulationsmaterien kommer i denne Periode, hvor en vis Utilfredshed med den hidtidige Indpodningsmetode trængte sig mere og mere frem, ogsaa til Syne hos videnskabelige Læger. Saaledes i Inokulationens udvalgte Land, vor sydligste Provins, Holsten. Den under Henslers Ægide livlig fortsatte Indpodning fandt henad Aarhundredets Slutning videre Støtte hos en ung, ny ansat, medicinsk Professor i Kiel, den ansete Naturvidenskabsmand *Pfaff*, og ogsaa han eksperimenterede med Lymfen i samme Retning som den shetlandske Bonde. Han anvendte nemlig dels Lymfen paa sædvanlig Maade i frisk Tilstand, dels tørret og gemt i nogle Uger, og

[1]) R. Cowie, Shetland, descriptive and historical, 2den Udg. 1874. S. 73 ff.

han konstaterede[1]), at denne sidste Lymfe virkede baade mildere og langsommere. Det meget sparsomme Eksantem kom først frem 10de—12te Dag. Af flere hundrede indpodede Børn havde han intet Dødsfald, skønt derimellem vare baade spæde og svagelige. Han priser derfor ogsaa Inokulationen i høje Toner og udtaler sin Glæde over den holstenske Befolkning, der er ivrig for at faa Operationen foretagen, „hvad der ikke mere er Tilfældet i Tyskland". I den her fremkomne Bevægelse for at faa Kopperne radikalt udryddede ser han kun „en kimærisk Plan. hvis Udførelse er fjern som den evige Fred". Da han i 1799 nedskriver dette, aner han ikke, at den store Opdagelse, som aabner grundet Udsigt til at forvandle Kimæren til Virkelighed, allerede er sket, ja han aner eller ænser i ethvert Tilfælde ikke, at paa det samme Gods, hvor han foretager en stor Del af sine Eksperimenter, har en Lægmand, Skolelærer *Plett*, allerede gjort heldige Forsøg med Lymfe fra Køernes Yver.

Atter i denne særlig epokegørende Sag kunne de nordiske Riger gøre Krav paa en vis Prioritet, og havde Hensler og de øvrige, toneangivende Læger i Holsten været mindre indtagne i Inokulation af virkelig Koppematerie og i Tide ænset Folkemedicinens nye Erfaringer, vilde de for Alvor have kunnet gøre den store Edward Jenner Triumfen stridig. Thi det synes aldeles sikkert godtgjort, navnlig ved Undersøgelser, anstillede ved indeværende Aarhundredes Begyndelse af det medicinske Fakultet i Kiel[2]), at Kokopperne og deres beskyttende Virkning mod Smaakopper i mange Aar før Skolelærer Pletts Vaccinationer i 1798 havde været kendte og praktisk anvendte af Landbefolkningen paa

[1]) Nordisches Archiv für Natur- und Arzeneiwissenschaft. I. S. 56 ff.

[2]) Nordisches Archiv III, 2 St. S. 69 ff.

flere Steder i Holsten. Men Lægerne havde ikke ænset Sagen, og det var for sent, da Regimentskirurg *Haase* ved Christians Plejehus i Eckernförde efter Fremkomsten af Jenners første Skrift (1798) gav Professor Weber i Kiel Underretning om sin Kokoppeviden[1]), eller da en Medikus. Fysikus *Nissen* i Segeberg, Henslers Efterfølger, ved samme Tid forsikrede, at han havde vidst Besked om Vaccinationen i en lang Aarrække, og blot af Forsigtighed havde undladt at gøre Metoden offentlig bekendt[2]). Det er nu ganske vist ikke saa meget ved den fra flere Sider bestridte Prioritet, som ved de lige saa utrættelig som mesterlig gennemførte, eksakte Undersøgelser over Kokoppernes Forhold og Egenskaber, særlig ogsaa i humaniseret Tilstand, at *Jenner*'s Navn staar mellem de allerypperste i vor Videnskabs Historie. Men en smuk Triumf havde det dog været for vort lille Land, om vore holstenske Læger havde bragt Sagen frem før Jenner. Nu fik Hovedstaden i 1801 sin første Vaccine fra Jenner og ikke fra Holsten; det var den utrættelige Inokulator *Winsløw*, der nu tog Têten som Vaccinator og i Juli 1801, sammen med Distriktskirurg *Holzkamm* i Hirschholm, foretog de første Kokoppeindpodninger med positivt Resultat paa Dronninggaard hos Ejeren, Etatsraad de Conincks Børnebørn; dennes Svigersøn, Pastor Monod, havde skaffet Vaccinen fra Jenner. Det var ogsaa fra Hirschholm, at den første danske litterære Meddelelse om „Mælkekopperne“ og deres frugtbringende Anvendelse udgik, og Skriftets Forfatter var karakteristisk nok en Lægmand, et Medlem af den ikke blot i Holsten, men ogsaa paa Sjælland fremskridtsivrige Lærerstand, Kirkesanger *Johan Petersen* i Hirschholm.

[1]) Bibl. for Læger 1831, XIV, S. 54.
[2]) Nordisches Archiv III, 2 St. S. 1.

Det næste Aar (1802) kom Sagen dog for det lærde Forum i en Inauguraldissertation af Normanden *Peckel.*[1])

Den Begejstring, hvormed Kokoppeindpodningen derefter modtoges i Danmark som i andre Lande, og den udmærkede Maade, hvorpaa først det private, københavnske Lægesamfund og derefter den paa Indstilling af Collegium medicum[2]) nedsatte kongelige Kommission satte Sagen i Værk, ligger det udenfor nærværende Afhandlings Plan at dvæle ved, og Vaccinationens tidligere Historie i Danmark har desuden forlængst været Genstand for særdeles udførlige og aktmæssige Fremstillinger[3]). Men blev den gamle Inokulation, der senere almindelig benævnedes Variolation for skarpt at betegne Forskellen fra Vaccinationen, saaledes med et Slag overflødig ved Jenner's Opdagelse, som betryggede mod den morderiske Sygdom paa en fuldstændig farefri og smittefri Maade, saa fik den gamle Metode dog netop i Forhold til den nye en væsentlig Betydning i hjælpende, støttende, klarende Retning. Ikke blot afgav Variolationen den forberedende Grund, hvorpaa den nye, stolte Bygning hurtig kunde opføres, ikke blot var det ivrige Inokulatorer, der allerførst bleve begejstrede Talsmænd for den nye Metode, men Beviset for Vaccinationens sikre og paalidelige Virkninger skaffede ogsaa Variolationen til Veje. Foretagelsen af denne var man overalt fortrolig med, og af de allerfleste betragtedes den fremdeles som i og for sig fuldt tilladelig. De første Vaccinatorer her og i andre Lande grebe da ogsaa alle til det Bevismiddel, som saaledes laa lige for Haanden; de foretoge i stor Ud-

[1]) Diss. de variolis et optimo contra illas remedio prophylactico.

[2]) Kollegiets Kopibog, 13. Oktbr. 1801.

[3]) *Callisen* l. cit. II S. 58—151. *Wendt:* Nogle Efterretninger om Børnekopper, Kokopper og de formildede Børnekopper. Kbhvn. 1824. Samme Forf. Bidrag til Børnekoppernes og Vaccinationens Historie i Danmark. Kbhvn. 1836.

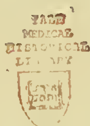
strækning Variolation paa tidligere vaccinerede Børn og konstaterede derved baade Vaccinationens sikre, beskyttende Kraft og det Tidsrum, der medgik til Immunitetens Indtrædelse. Det var ogsaa, som om den nye Metode i sine glimrende Resultater kastede en Glans tilbage paa den afblegede gamle, der behandledes med stor Anerkendelse af Jenner og de andre Vaccinatorer. I Mangel af forhaandenværende Vaccinelymfe tog man i Aarhundredets Begyndelse ved optrædende Koppeepidemi oftere sin Tilflugt til Variolationen; det er bekendt, at Jenner selv gjorde det for at beskytte sin egen Søn. I de fortsatte Undersøgelser, der af Jenner og hans Efterfølgere foretoges for nærmere at bestemme Forholdet mellem Variola- og Vaccine-Virus, spillede ligeledes den gamle Metode en vigtig Rolle, navnlig i Retning af Variolation af Kalve; det afgørende Fingerpeg for, at Kokopperne maatte betragtes som en ved Udvikling i den dyriske Organisme modificeret Form af Menneskets Koppesygdom, kunde kun fastslaas ved disse Variolationer, ved hvilke det paavistes, at en saaledes produceret „Variola-Vaccine“ virkede som en sædvanlig kraftig Vaccine.

I den gamle Skikkelse, som selvstændigt, profylaktisk Middel mod Koppesygdommens Farer, gik Variolationen selvfølgelig ved den nye Æras Etablering snart af Brug, og nærmest kun i Nødstilfælde blev den i Begyndelsen endnu benyttet af en eller anden Læge. I den nævnte københavnske Inauguraldissertation af Normanden Peckel fra 1802 behandles dog Variolationen med Udførlighed som en endnu fuldt aktuel Metode, og Vaccinationen fremhæves kun til Slutning som endnu bedre, som „optimum remedium prophylacticum“ Men Vaccinationens Fortrin vare saa slaaende, at Lysten til fremdeles at benytte den gamle Metode hurtigt maatte tabe sig hos alle kyndige og besindige, tilmed da den af Jenner

først fremstillede, humaniserede Lymfe viste sig fuldt brugbar og snart i de forskellige Lande stod til Raadighed i meget rigelig Mængde. Og det var kun et Udtryk for den almindelige Opinion, ligesom for øvrigt temmelig overflødigt, naar der efterhaanden i de forskellige Kulturlandes Vaccinationslovgivning indførtes ligefremt Forbud mod Foretagelse af Variolation. Saaledes ogsaa i den saa vigtige dansk-norske Vaccinations-Forordning (af 3dje April 1810), der i øvrigt tillige er banebrydende i den Henseende, at den i Tro til, at Koppesygdommen nu virkelig vil kunne „udryddes", paa engang godkender den Opfattelse af denne Sygdom, som kun et Decennium tidligere, da den fremsattes af Juncker og Faust, var bleven absolut forkætret af de fleste toneangivende, medicinske Autoriteter, ogsaa her til Lands. Der paabydes nu strengt gennemført Afspærring af de koppesyge, Oprettelse af særlige Koppehospitaler og Desinfektion i samme Omfang som tidligere paabudt ved Pest. Saa indgribende havde Jenner's Fund virket paa de medicinske Gemytter! Forbudet mod Foretagelse af Variolation formuleres i Forordningens § 20 saaledes: „Paa det at Koppesygdommen ej ved den hidtil brugte Inoculation skal kunne vedligeholdes og dens farlige Smitte paa ny udbrede sig, forbydes herved paa det strængeste al videre Indpodning af Smaakopperne eller de saakaldte Børnekopper. Skulde nogen Læge desuagtet driste sig til at foretage nogen Inoculation af disse Kopper, da skal det være ham forbudet videre at praktisere nogetsteds i Kongens Riger og Lande, og skal han derhos, om han er Embedsmand, have det ham anbetroede Embede forbrudt. Ligeledes skal og enhver, der enten paa sin egen Person eller paa sine Børn eller andre, lader foretage Indpodning af forommeldte Kopper, anses som Kongl. Befalingers forsætlige Overtrædere og straffes, om han er Embedsmand, med Afsættelse fra sit Embede,

og i andet Fald med Pengebøder eller anden Straf efter Omstændighederne.“

Ved dette særdeles kraftige Forbud blev der rammet en forsvarlig Pæl gennem Variolationen, navnlig da det ogsaa virkelig kunde haandhæves af den kongelige Kommission, der lige til 1825 havde hele Sagens Ledelse i sin energiske Haand. Baade her til Lands og i de andre udviklede Kulturlande kom Variolationen saaledes snart til at staa som et historisk Fænomen uden aktuel Betydning. Kun i enkelte, uciviliserede Egne og navnlig i Orienten skal lige til Nutiden den gamle Koppeinokulation, forbunden med mere eller mindre mystiske Ceremonier, endnu gaa i Svang som for et Aarhundrede siden. Ved at afgive det tidlige Forløberstadium for de banebrydende Pasteur'ske Inokulationer — der af Ophavsmanden uden Sky for formel Inkorrekthed til Ære for Jenner ere blevne kaldte „Vaccinationer“ — har imidlertid hin gamle Metode i den sidste Tid hist og her paa ny vakt Opmærksomhed, og heri ligger den nærmeste Anledning til, at Forf. har ment til Opfyldelse af den ærede Redaktions Anmodning om et medicinsk historisk Bidrag at kunne vælge dette Emne.

Accession no.
ACK

Author
Petersen, J.J.
Koppeinokulationen
i det ... aarhundre-
de. 1891.
Call no.

INOCULATION